

COLVMBA OLIVIFERA, DE TRANQVILLITATE CONSCIENTIÆ.

To iest:

O Uspokoieniu Sumnienia Przestroga:

Z

X. RRZYSZTOFFA PA[illegible]OWSKIEGO,

Kaznodźieię Słow[illegible]ego.

Teraz zas kosztem pobożnych osob znowu Swiatu publicowana.

2028

w Królewcu,
z Drukarni DRIESTII, Roku MDCCLX.

Act. 24. v. 16.

Sam się o to pilnie staram, abym zawsze miał sumnienie bez obrazy, przed Bogiem, y przed ludźmi.

Ambr[illegible] lib. 2. Off. Cap. 1.

Szczęśliwy żywot sprawuią, Uspokoienie Sumnienia, y o niewinności upewnienie.

Jerzy Sosna

P-18-0-1044
8°-1365

Iaśnie Wielmożnym MM. MM.
Panom;

JEGO MOSCI PANV,
P. ANDRZEIOWI,
z Dąbrowice
FIRLEIOWI,
Kaſztellanowi Bełskiemu.

JEGO MOSCI PANV,
P. ZBIGNIEWOWI,
z Goraia
GORAISKIEMV,
Kaſztellanowi Chełmskiemu.

Swym MCiwym Panom y Dobrodźiciom,

Tę pracę, z Modlitwami uprzeymie życzliwemi,
oddawa

Author.

8°-1365

PRZEDMOWA.

Exod. 4. v. 2. 3. 4.

W Cudotworney Moyzesza Sługi Bożego Lasce, MM. MM. Panowie, widząc odmiany zdumienia godne, jako na ziemię rzucona, w węża się straszngo obrociła; zaś podniesiona od ziemie, obrociła się wlaskę, upatruię serca ludzkiego obrot, y wysokiego szczęścia przestęp dziwny. Bo to, ktore do ziemie nakłonione, w węża sumnienia przewrotnego się obraca, y jadem ognistych

ſtych roſpaczy grozi, gdy ku Niebu, za ſprawą Ducha świętego podźwignione bywa, ſzczęśćiem pożądanego pokoju, y niewysłowioney Dobroći Sumnienia, jako nayprzyiemnieyſzey Oliwy gałązką śię przykrywa, y do uczynkow Niebieskiey nadgrody obietnicę maiących chęć wźiąwſzy, wſzelki rozum przewyżſza: nie trwoży ſobą, nie lęka śię, jako mowi Zbawićiel świata. Życzę ia WW. MM. MM. Panowie prawdźiwym chwalcom Bożym, takiego ſzczęśćia, życzę pokoju onego, qui cuſtodit corda noſtra, & ſenſus noſtros, in Chriſto JEſu: *Ktory ſtrzeże ſerc naſzych, y myśli naſzych w Chryſtuśie JEzuśie.* Życzę, a w tę czaſy oſobliwie, kiedy wſzyſcy Synowie świata chwytaiąc SCIENTIAM, zaniedbywaią CONSCIENTIAM: Umieiętność a mądrość tego wieku, Philip. 4. v. 7.

przedkładaią nad Dobre Sumnienie. Niech tę życzliwość moię y pragnienie serdeczne wyświadczy COLVMBA haec OLIVIFERA, Bonae Conscientiae Ales devota, ramo Olivae onusta: *Ochłody zbawiennej y pokoiu Niebieskiego pełna.* Ktora z ust Pańskich wzięte słowa; (*Niech się nie trwoży serce wasze ani się lęka*) roznosić po świecie maiąc leci, a po bystrym Oceanie mieysca nie upatruiąc, Arki szuka. Inter tot homines aspe-ros, qui oderunt pacem, Nobilissimos Deo, Clarissimos virtute, sobie upodobała WMCiow, Iaśnie Wielmożni MM. MM. PP. w ktorych Senatorskiey osobie Sarmacya Polska, y niemała część Europy, jako inszych virtutum Civilium, tak niemniey Bonae Conscientiae insignes imagines venerari. Dobrego Sumnienia znamienite wizerunki poważać zaczęła. Dobrze wprawdzie

Ioh. 14. 27.

Cassian. Coll. 2. Cap. 10.

iest

iest tego wiadoma, że Altercationibus turbidis w Chrześćiańskich sercach WW. MM. MM. PP. subvenire nie trzeba. Bo ktoż mentem ab hujus mundi aspergine detersam, & in Divinae contemplationis acumen defixam, w WMCiach MM. MM. Panach nie widźi? Ale że Patrono Forti gaudet ta Ptaszyna, że się rada nad Rzekami przegląda w niebezpieczeństwach, a quibus sibi caveat: że nawet Protectią ludźi zacnych, y szczerze pobożnych inszym zalecona być chce, do Przezacnych się Domow WW. MM. MM. Panow garnie. Przyimijćież ią WW. MM. MM. PP. Bo nieśie nowinę wdźięczną o Uspokoieniu sumnienia; ktore sufficit non solum ad solatium; sed etiam ad coronam; *nie tylko do poćiech; y ale y do* zbawienney *ozdoby dostatecznie usługuie.* Przyimijćież y dla onego, ktory powiedźiał: Chrysost. in illud Apost. 2. Cor. 1. v. 12.

dział: Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur; *Błogosławieni spokoini; abowiem oni nazwani będą Synamy Bożymi.* Szczęśćia takiego, przy zdrowiu dobrym, przy wielkich w Rzeczypospolitey przysługach, przy gorącey w pomnażaniu chwały Bożey gorliwośći, przy świętym y pobożnym na źiemi boju wiary, y spokoinym Sumnieniu, WW. MM. MM. PP. dufliwie od Pana Boga żąda, y prosi.

Matt. 5. v. 9.

IWW. MM. MM. PP.

uprzeymie życzliwy Bogomodlca, y służyć gotow,

X. Krzysztoff Pandlowski.

DE

DE

TRANQVILLITATE CONSCIENTIAE,

abo

O Uſpokoieniu Sumnienia.

ROZDZIAŁ I.

O Uſpokoieniu człowieczym, a mianowicie o tym, że człowiek uſpokoienia potrzebuie.

GDyby dźiś drogi ludzkie były, jako owe, ktore opiſuie Salomon: Viæ eius pulchræ, & omnes ſemitæ eius pacificæ. *Drogi iey roskoſzne, y wſzyſtkie* Prov. 3. v. 17.

Pſ.37.37. *kie ścieſzki iey ſpokoyne:* przeſtawaćby nam przyſzło, na takim ſzczęściu: Boby były zaiſte reliqviæ hominis pacificæ: *oſtatnie rzeczy człowiecze ſpokoyne.* Anibyſmy Theophraſta wſpominali, ktory kiedyś urągał przyrodzeniu: Anibyſmy Heraclitowi łez pozwalali, ktoremi niekiedy nieſzczęście ſtanu ludzkiego oblewał. Chwalilibyſmy kſztałtny ſwey natury przy-
Nehem. 8.15. bytek, gdyby był, ex frondibus olivæ, *Zgałęzia oliwnego.* Lecz nie darmo, ona ćwiczona y biegła ſtarożytność, wielkich przygod ludzkich gromady zawarte w naturze naſzey, upatrowała. Bo ze wſzytkich zwierząt, z tego co tchnie y żyie po okręgu świata, niemaſz nędznieyſzego nad człowieka. Oſzpeciły ſię drogi iego hałaſem, na ścieſzkach iego urosły rozruchy y walki: W pokoy obrany, bezpieczen być nie może nędzny człowiek. O niepo-

ćieſzna

ćieszna dźielnico nasza! Mowmy iuż o tym w Imieniu Pańskim.

Człowiek w przyrodzeniu swym y w naturze, poki tu żyie, y z inszym tworem na świećie społkuie, iest w wielkim niepokoiu y mieszaninie. Animal inquietum, motu assiduum Prawie *pielgrzym y przychodźień*, ktory pewney osiadłości pozbywszy, wygnany z własnego domu, nie tylko tuła się po stronach y ukrainach świata: ale miotany bywa przećiwnego szczęścia, bystremi powodźiami. Semper est in motu, nunquam quiescit, sive dormit, sive vigilat, semper aliquid in motu occupat: *Zawsze się porusza, nigdy nie odpoczywa, choć śpi, choć czuie, zawsze co nowego w swym poruszeniu otrzymawa.* Uważaiąc to świętobliwe Pismo Boskie, w takowe Tytuły człowieka przybiera. Nazywa go *dymem*, porownywa go *z ćieniem.* Fugit velut umbra, & nunquam in eodem statu permanet. *Ućieka iako ćień, a*

I Petr. 2. 11.

Bern. Lib. Med. C. 3.

Ps. 102. 4. Job. 14. 2. 2 Sam. 14. 14. Ps. 93. 4.

nie oſtoi ſię. Znowu przyrownywa go *do wody*, przyrownywa go *do Morza.* Bo nieſtateczny ieſt iako woda, nieuſtawiczny iako morze. Quaſi mare fervens. *Iako morze wzburzone.* Morze kołyſze ſię uſtawicznie, nie zawſze z iednych przyczyn, ale zawſze ſię poruſza. Raz nim wiatry rzucaią, drugi raz go okręty porą, zaś przepaść ſama, jakoby otchłan wyrzucaiąc y połykaiąc, Morzem trzęśie. Tak człowiek poruſzenia y obrotow pełno ma w ſobie.

Eſa. 57. 20.

Movetur homo Intra ſe, & Extra ſe.

Niepokoie y kłotnie ludzkie Dwoiakie ſą: Jedne, ktore Pozwierzchnie: Drugie, ktore Wewnątrz człowiekiem moćić y mieſzać śmieią. Pozwierzchnie chwieie y kołyſze człowiekiem ſama Natura.

Intra ſe, homo à

Bo naprzod go w wielu rzeczach opuſzcza, y pomocy mu por-

porządney nie pozwala. O jak żałośnie opuſzcza! Inſzym Beſtiom podźiemne lochy, y jaskinie ſpoſobiła: Inſzym (jako Żołwiom, Slimakom) przyrodzone domy y gmachy barzo wczeſne dała. Jelenie, Zubry, rogami dużymi: Lwy paznogćiami: Słonie trąbami uzbroiła: Wężom lata odnawia: Krukom, y Papugom niezmierną liczbę dni w podarku dawa. Samego człowieka, choć temu wſzyſtkiemu może panować, tak opuſzcza, że ſię rodźi na świat obnażony y obrany z pomocy przyrodzoney; wychodźi ſiłami, laty, dużośćią, mimo wiele zwierząt upośledzony y zemdlony. natura deſtituitur.

Małoby iednak na tym było, gdyby człowiek był tylko pozoſtawion y opuſzczon od nieużytey natury; lecz naſtępuie nędznieyſza, y gęſtſzych łez godna Condicya iego. Widzę, ano go Homo à natura oppugnatur.

przyrodzenie woiuie, y frogim
Sap.5.18. fzturmem dobywa. Zywioły przećiw niemu fprowadźiła, y w gniew zapalczywy jako w zbroię, wody, ognie, powietrze, źiemię, przybrała: Potym deszcze, grady, burze, tąż drogą na człowieka wyprawiła. Co wfpominać źimna, gorąca, komu te barziey dogryzą: Co wyliczać głody, mdłośći, zarazy, choroby, komu barziey te ftrzały dokuczą; Izali nie człowiekowi? Trućizny fwey żądła na kogoż obracaią; Tylko na człowieka? Ludźie na ludźi powftaią. To wfzytko konfederuie przećiw człowiekowi Natura! O nieszczęfna Natura! O nie iednego płaczu godne przyrodzenie! Zwierzęta, zapomniawfzy poddanftwa, zwierzchność człowieczą podeptuią, y nie mało mu trudnośći zadawają. Muchy, Szarańcze Egyptczykow; Szerfzenie Chananeyczykow; Komorowie

rowie Persow u miasta Nysybu trapią: Lwi Samarytanow szarpaią; Wężowie jadowici Izraelczykow na puszczy morduią. Trudno wyliczyć wszystkie przeciwniki człowiecze, ktorzy krwawą piersią Natury ziadłey wychowani, niepokoy y zamieszki ludziom zadawaią. Wszystko jako do celu y kresu pewnego oręża swe, y groty, y strzelbę obrociło do człowieka. A on, to przed tymi, to przed owymi umykać się, drżeć, lękać, y trwożyć musi. O Szlachetna Kreaturo Boża, człowiecze! jakie to mieszaniny, jakie to niepokoie, osypują cię pozwierzchnie? Uważywszy człowieka Pozwierzchnie wedle Ciała: weyzrzymy w Drugą Cząstkę iego.

Podźmy w on szlachetny zamek, w ktorym Duch y Dusza iego przebywa. Uważmy ieśli y Wewnątrz nie iest pokłocony

Intra se homo turbatur, 1. Quia Homo.

Seneca in Apoph. 1.

człowiek? Prozno! Prozno! mowić nie możem, aby Wewnątrz w sobie samym, był trwogi, zamieszki wolen. Dał znać o tym Seneka: Animus noster pugnantibus quodammodo principiis coalescit. *Umysł nasz zprzećiwnych początkow nieiako spoiony iest.* Owoż mamy niepokoy wewnętrzny w człowieku. Bo ieśli początki iego wewnątrz są przećiwne, iest niesforność. Są Cztery Żywioły przećiwne w człowieku, ieden drugiemu się przećiwi, ieden drugiego mieszа, velle suum cuique est: *Każdy z osobna swego chce.* A człowiek biedny z wielu zarowno przećiwnych humorow ulepiony, niepokoiu wnętrznego gniazdem być musi, y obozem. Egyptczyanie oni dawni w Meczetach swoich koła mieli; ktore przy odprawowaniu obrzędow swych pilnym obrotem toczyli: Człowiek iest Kościoł Boży śliczнie budowany, wnim pełno takich

Clemens Alexand.

1 Cor. 3. 16.

koł

koł ufabrykował Architekt Niebieski, pełno kół, potoczyſtych y obrotnych. Są to affecty w pośrzod człowieka, przez ktore w nim odmiany, mieſzaniny pełno. Bo jako burze, zrodziwſzy ſię z ziemie, przewiewaią ziemię, poruſzaią gory, podwracaią skały, ſtraſzne trzęśienia, abo zawieruchy ſzpetne czynią; tak Affecty człowieka woiuią, y one walki nieſpokoyne w nim ſtaczaią, ktore wſpomina Apoſtoł: *Zewnątrz walki, wewnątrz poſtrachy.* O żałoſna mieſzanino! Małe ſą wnętrznośći ludzkie, małe ſerce: y te jednak wolne być nie mogą od rożnych kłotni: gdyż nie ſą wolne od tego, przez co w człowieku, non voto vivitur uno. 2 Cor. 7. 5. Perſius Satyr. 7.

Nie mowię więcey o takowych mieſzaninach przyrodzonych prawie: poydę do Nauki Ducha Bożego: tam słychać o Duchach ludzkich, czym ſię trwożą,

y niepokoią wewnatrz mizerni ludźie.

2. Quoad Peccatorum Sentinam. Chryſoſt. Hom. de verbis Eſ.

Trwoży człowieka ſtek grzechow. Ze wſzyſtkich tworow, człowiek ieſt skłonny do grzechow, y pełen złośći. Mowi Chryſoſtom S. Homo eſt res ad peccandum lubrica, & ad malitiam propenſa. *Człowiek ieſt rzecz do grzeſzenia śliska, y do złośći pochopna.* Nie milczy o tym uſty Bożymi wyrzeczone Piſmo, gdy ſerce ludzkie nazywa przewrotnym. Cuncta cogitatio cordis, intenta, eſt ad malum omni tempore: *Wſzyſtko zmyślanie ſerca ich, złe po wſzyſtkie dni.* Do Rzymian Apoſtoł mowi o grzechach: *Wſzyſcy zgrzeſzyli.* Każdy zaśie grzech, zgrzechow ludzkich, brzydki ieſt y karania godny: jako y grzech Achanow, ktory go poprowadźił na ukamionowanie: Jako grzech Abironow y Datanow, za ktory ich źiemia pożarła: Jako wyſtępek Nadaba y Abiu, za ktory ogniem Pańſkim

Gen. 6. 5. Jer. 17. 9. Rom. 3. v. 23. Jol. 7. 25. Num. 16. 31. 32. 33 Levit. 10. v. 1. 2.

skim ſpaleni ſą. Izali może być człowiek ſpokoyny, otoczony będąc takimi złośćiami? Zaiſte przy grzechach człowiek nie może być ſpokoyny y ućiſzony. Non eſt pax impiis mowi Prorok. *Nie maſz pokoiu niepobożnym.* Sua quemque fraus & ſuus error maxime verſat: ſuum quemque ſcelus agitat; ſuæ malæ cogitationes animum terrent. Hæ ſunt aſſiduæ domeſticæque furiæ. *Każdego iego własna zdrada, y iego własny błąd naybarziey obraca, każdego iego własna złość trapi, iego własne złe myśli duſzę ſtraſzą; Te ſą uſtawiczne y domowe ięd̨ze.* Powiada Ambroży S. Nullus eſt major dolor, quam is, qui peccati mucrone vulnerat conſcientiam: *Nie maſz większego bolu, nad ten, który mieczem grzechu zadawa ranę Sumnieniu.* Grzechowi człowiek z skazy przyrodzenia ſwego, zawſze ieſt doſtępny. Choćby był jako Loth wywiedźiony z Sodomy; choćby był jako Dawid pobożny; choćby był jako

Iſa. 57. 21.

Cic. pro Roſc. Amerin.

Ambroſ.

Piotr

Piotr gorliwy; bać się muśi, aby nań upadek nieprzyszedł, ktorego się strzedz zawżdy powinien.

Impura Conscientia.

Ale posłuchaymy Wewnętrznych zamieszek ludzkich. Zadawa ludźiom na duszy niepokoy, Nieczystość sumnienia. Gdy się człowiek grzechu dopuśći, dopieroż przez sprawę okrutną sumnienia miotany, y rzucany bywa. Terrebit eos sonitus folii volantis, & ita fugient quasi gladium: cadent nullo persequente. *Straszyć ich będźie chrzęst listu padaiącego, y będą ućiekali iako przed mieczem, y padać będą, chociaż ich nikt gonić nie będźie.* Y znowu mowi Bog. Timebis nocte & die. Manè dices, quis mihi det vesperam, & vespere, quis mihi det manè? *Będźiesz się lękał w nocy y we dnie. Rano rzeczesz ktoż mi da wieczor, a wieczor rzeczesz, ktoż mi da żaranie y będzie zywot twoy jakoby zawieszony przed tobą.* Inszym oczy zawięzuią, gdy ich tracą. Sumnienie tego nie czyni,

Levit. 26. v. 36.

Deut. 28. 66. 67.

czyni, zawsze straszy. Przeto Bog przydawa: Propter cordis tui formidinem, quâ terreberis. *Dla trwogi serca twego, ktorą się zatrwożysz.* Ztądźeć to strachy w ludźiach. O jakoż trwogi y rozerwania rostą człowiekowi z złego y roskrwawionego Sumnienia! Z złego Sumnienia niespodźieway się pewnie, tylko Tumultum, jugem metum, tempestatem, turbationem: *Zgiełku, ustawicznego strachu, niepogody, kłotni:* Słowik, miedzy ptastwem śpiewak naywdźięczniey-szy, usnąć nie dopuści temu, ktoryby go jadł. Snadno niewinność pozrzeć, ale potym Sumnienie, ukrzywdzone trapi ziadacza swego, wydźiera mu pokoy y mysl ćichą, a jako biczem okrutnym, okrutne rany zadawa. Miey za przykład owe grzeszniki, ktorzy skoro zgrzeszywszy, niezmiernie się potrwożyli. ADAM pierwszy Rodźic nasz w Raju, w samym wszystkich roskoszy

Chryſ. ſermon. de Lazaro. Ælian l. 1. de Animal. C. 43.

Gen. 3. v. 9 10.

skoszy Wiridarzu, drzy y lęka się, usłyszawszy głos Bozy po Raju. Zkąd ta trwoga Adamie, czemu uciekasz, a nikt nie goni? w Raju? Niemasz mieysca tak bezpiecznego, świętego, wesołego. Zkądże ta troska w ogrodzie nayroskosznieyszym? Bog iest miłosierdziem y łaską szczyrą; kogoż się jako Nieprzyjaćiela boisz? Pewnie wewnętrznego Sumnienia, ktore grzechy na oczy wyrzucać, karać, y biczować umie. Aza nie potrwożony był KAIN, gdy krew bratnią rozlawszy, tułał się ustępuiąc zawsze, y uciekaiąc, a pomsty od zaboyce, ktorego ieszcze nie było, wyglądaiąc. JUDASZ Sumnieniem uderzony, wewnętrznych hałasow znosić nie mogąc, wolał życie złożyć na nieszlachetney szubienicy. Nie uspokoił się nędznik, ani srebrnikami, ani powabną od Kapłanow złych otuchą. Przestał być łakomym kupcem,

Gen. 4. 14.

Act. 1. 18.

cem, przeſtał być ſpokoynym Apoſtołem; wydawſzy krew ſprawiedliwą, zoſtał zatrwożonym grzeſznikiem. Nędzne Sumnienie jako trwożyło SAULA Izraelskiego Krola? Aza nie czytamy, jako go trwożył y trapił Duch zły; Stali mu bez pochyby przed oczyma oni Kapłani Boży, ktore był niewinnie pomordował. Umieć y takie konterfety ſtawiać przed oczy Sumnienie. Konſtans Ceſarz Carogrodzki, Brata ſwego Theodozyuſa przymuſił był do Urzedow Kościelnych; potym już Diakonem poświęconego, zamordował. Nie miał odpoczynku we dnie y w nocy, ukazował mu ſię młodźieniec on święty w Habićie Dyakonskim, trzymaiąc w ręku ſwych kielich pełen krwie; ktorym częſtował Brata, mowiąc; Bibe Frater. *Pij Braćie.* Uieżdżał Ceſarz na Wyſpy odległe: Szukał w Syciliey, y we Włoſzech uſpokoienia; ale nie mogł

1 Sam. 16. v. 14. 15.

1 Sam. 22. v. 16. 18.

Baronius an. Chriſt. 662. Conſtant. 19.

mogł mieć przymierza z Sumnieniem nieubłaganym. O obelżywa kłotnico Sumnienie! Gdźiez przed tobą człek ućiecze? gdźiekolwiek się obroći; za sobą ćię ćiągnie, y z ćiebie się niezmiernie trapi. Ztąd y Salomon mądry twierdźi, że *Straszliwa rzecz iest złość, przez własnego świadka osądzona, a Sumnieniem będąc ściśniona, zawżdy pierwey ćiężkośći, niżeli nadeidą.* Za złym sumnieniem następuie sprawiedliwość Boska. Sprawiedliwość Boska, iest karaniem złośći, biczem grzechu; tak pewnym, że śmiał y Pogański dowćipny Mędrzec powiedźiec; *Nullum scelus impunitum est. Zaden grzech nie iest bez karania.* Owa; *Scientia grave pondus. Ciężki ćiężar złe Sumnienie.* Nieuwarowana y nieuchroniona iest sprawiedliwość Boska. Będą swego czasu grzesznicy gor szukali; będą przywoływali pągorkow, aby się nimi przed

Sap. 17. 11.

Divina Justitia.

Sen. ad Lucil. Ep. 97.

Cic. l. 3. de Natur. Deor.

Luc. 23. v. 30.

Apoc. 6. v. 16.

przed ſprawiedliwośćią Bożą zakryli; ale nie uidą. Miał Gyges, Krola Lydzkiego Kandaula przyiaćiel, pierśćień taki, ktorego union a kamien jakiś drogi do dłoni obrocony zaćiemiał człowieka, y niewidźialnym czynił. Nędzny człowiek niedoſtanie takiego Sygnetu, y pierśćienia, za ktoregoby dobrodźieyſtwem mogł śię ukryć ſprawiedliwośći Bożey, Bo jako mowi Apoſtoł; *Muśiemy śię, wſzyſcy pokazać przed Sądową Stolicą Chryſtuſową, aby każdy odniosł, co czynił w ćiele, według tego co czynił, lub Dobre, lub Złe.* 2 Cor. 5. v. 10. O nieuchroniona ſprawiedliwośći, jakożeś ty ſtraſzna grzeſznemu człowiekowi! Widźi człowiek, że każdy zachowaćby chćiał dźieło ſwoie, y robotę potomney wieczności. Ale ſprawiedliwość Boża, robotę, y ſtworzenie ſwoie człowieka, dla grzechu wykorzenia. Ono, y pierwſzy człowiek, Przodek Narodu

rodu ludzkiego, ſtworzony na
Gen.1.27 podobieńſtwo Boże. *Nie zrozu-*
Pſ.49.21. *miał, gdy we czći był, ale podo-*
Gen.7. 19-24. *bnym ſię ſtał bydlętom, ktore giną*
Gen. 19. przez ſprawiedliwość Bożą: Coż
v.24.25. Num. 21. daley widźi człowiek? Widźi
v. 6. pierwſzy świat zniſzczony *Poto-*
Joſ.5.4.6. Iſa.14.11. *pem*, y pięć Miaſt ſtrawionych,
12.&c. *ſiarką y ogniem.* Z Woyska Izra-
2 Petr. 2. v.4.5.6. elskiego widźi groby jakieś po
Jud. v. 6. puſzczy: z Aniołow, ślicznych
7. kwiatow Niebieskich, widźi bły-
ſkawice padaiace do piekła. O
ſrogośći miecza Pańskiego! O
ſtraſzliwa ſprawiedliwośći! Muśi
zadrzeć człowiek. Ba muſzą w
nim zatrząſnąć śię y poruſzyć
wſzyſtkie wnętrzności. Bo wielka
to trwoga na człowieka, że Bog
w zapalczywośći ſwey przećiw
grzechom, non curat peccantium excellentiam; Nie dba na doſtoyność
grzeſzących. Z ślicznymi An-
ioły co uczynił? A ty gliniany ſtatku, dopieroż śię boy y
drzyi.

Mimo

Mimo to. Niechby znalazł się człowiek, ktoryby dla grzechu nie miał złego ſumnienia, nie miał ſtrachu Boskiego Trybunału (day takiego, co nie podobna,) tedy jeſzcze ma na świećie co go zatrząſnąć może Wewnętrznie. Z właſzcza kiedy poyzrzy na ſzczęśćie ludźi niepobożnych, y grzeſznikow na świećie. Obaczy, a owi, co mu rowni w Cnoćie y w Sumnieniu nie ſą, roſną jako Cedry po gorach, y Jawor przy wodach. Obaczy jako im wſzyſtko płuży y poſtawy pożycza. Co rozumieſz, ieśli śię tu człowiek nie poruſzy, obaczywſzy te ſtworzenia, ku pokuśie duſzom ludzkim, y na ſamołowkę ludźi głupich? Jeſt Chamaleon, źwierzątko w Indiey, tak trefney natury, że nie iedząc ani pijąc, ſamym wiatrem żyie; y taką barwę na śię bierze, na jakich źiołkach śiedźi, abo na jakie śię zapatruie. Takowy ma

Malorum Fortuna.

Sap. 14. v. 21. Plin. l. 28. C. 8.

dowćip y przyrodzenie człowiek, skłonny y przychylny ieſt do każdey fortuny y pogody cudzey. Inne rzeczy wytrzymawſzy, poruſza ſię na tey probie. Przykład tego mamy na mężu Bożym *Aſafie*, ktorego *nogi mało ſię nie poſliznęły, widząc ſzczęśćie niepobożnych.* Na Prorokach SS. ktorzy w łament uderzyli, gdy poyźreli na ſzczęśćie niepobożnych. Coż ſię z inſzymi ſtanie? Głos trąb Izraelskich, poruſzył mury budowne w Hierychu, głos y ſława o ſzczęśćiu cudzym, dźiw ieśli czyiego ſerca nie wruſzy?

Pſ. 73. v. 2. 3.

Jer. 12. 2. 3.

Immortalis animus quam ruinoſam caſam habitat!

To maćie człowieka Wewnątrz y Powierzchu. Nietrwałego y nieſtatecznego pielgrzyma maćie. O jako nieśmiertelna duſza iego, w ſprochnialey y pochyley chaćie mieſzka! Maćie nieſpokoynika, nieuſtawicznego jako mieśiąc? Uznayćież, jeśli to nie wielka przyczyna, dla ktorey uſpokoienia człowiek potrzebuie?

buie? Słuſznie mu tedy życzmy, mowiąc: O PANIE JEZU, ty nas ſam uſpokoy w niepokoiach, y burdach naſzych! Uſpokoy nas tak na ćiele, jako na duſzy PANIE JEZU!

Amen.

O Uſpokoieniu Sumnienia

ROZDZIAŁ II.

Co to ieſt, co może uſpokoić człowieka?

BOG Wſzechmogący, y Nieogarniony, człowieka w poſtaći iego ſporządźił, na wzor y na kſztałt Miaſta, abo Rzeczypoſpolitey. W Miaſtach ſą rozne Urzędy, y Starſzy: Wodźowie y Sedźiowie ludu, ktorzy rządu dobrego przeſtrzegaią, y gdy ſię, na jakie tumulty, y ſeditie zaweźmie, ſwoią czułośćią y roſtropnośćią temu zabiegaią, aby ro-

zruchy y zamieszki ludu pospolitego, całości Oyczyzny nie naruszyły; ale owszem do pomiarkowania y uspokoienia przyszły. Tymże sposobem y obyczaiem w człowieku, dla uspokoienia Niepokoiow y Rozruchow iego, iest Sędzia, Mistrz, Rządca rozumu, szczyry, doskonały, nienaruszony, władzą umocniony, zawsze ochotny. A takowym Urzędem iest *Sumnienie*. W zatrwożeniu ludzkim, gdy się na jaką mieszaninę zaweźmie, do tego Urzedu idźie Appellacia, wszystkie zmysły ludzkie, na tę głowę, y na tego świadka oglądaią się, y z niego władzą wziawszy do uspokoienia przychodzą, abo ieśli to uspokoić nie chce, w rostargnieniu swym zostawaią. Zrozumieymysz szerzey, co to iest Sumnienie? ponieważ na nim tak wiele należy do uspokoienia człowieka śmiertelnego.

Sumnie-

Sumnienie ieſt rzecz niewidźialna, Niedotkniona, Oſobliwa w człowieku: Jeſt, Scientia & judicium hominis de ſemet ipſo; tak je nazywa Baſilius: *Wiadomość y ſąd o ſobie człowieczy.* Jeſt Sumnienie; Vis intellectus in Creatura rationali, ſtatuens de rebus geſtis. *W ſtworzeniu rozumnym moc dowćipu, ſtanowiąca o rzeczach wykonanych.* Tak je zwali Philoſophowie dawni. Naturales informationes, quas non didicimus, accepimus. *Przyrodzone nauki, ktorycheſmy nie nawykli, ale poięli.* Inſzy nazywali Sumnienie; *Swiatłośćią myśli.* Bo *ono ieſt okiem y światłośćią rozumu ludzkiego.* Ma y ten tytuł Sumnienie, że ieſt; Reliqua in homine rectæ rationis ſcintilla, bonorum malorumque facinorum index & index. *Pozoſtała prawego rozumu w człowieku iskierka, złych y dobrych ſpraw wizerunk y ſędźia.* Pochwaliwſzy my te nazwiska y opiſanie Sumnienia, udaymy ſię daley y wyſtawmy więcey tych

Naturale judicatorium.

Damaſcenus. Juſt. Lipſi.

imion, ktoreby nam rzecz samę, Sumnienie dobrze wyrazać mogły.

Conscientia est Conscientia. I.

I. Zda mi się przystoyne nazwisko, ktore dał Hieronim Swięty Sumnieniu, gdy tak nazwał y opisał Sumnienie: Conscientia, est Conscientia. Hoc est scientia, cum aliâ scientiâ conjuncta. *Sumnienie, iest Sumnienie: to iest Wiadomość z inszą wiadomością spolna.* Znaczy to nazwisko tak wiele, jako *społwiadomość.* Bo o tym, o czym wie sumnienie, nie podobna aby y inszy wiedźieć nie mieli, dla czego wiadomość z inszymi spolna, pięknie się nazywa CONSCIENTIA: *SPOŁWIADOMOSC.*

Cum Deo. I. 1 Reg. 8. v. 39.

I. Jest Sumnienie, Conscientia cum Deo: *Społwiadomość z Bogiem. Pan Bog iest badaczem serc y wnętrznośći naszych.* Wie wszystkie taiemnice y myśli, ktorych ani człowiek, ani Anjoł wiedźieć nie może, oprocz przez objawienie.

Y dla

Y dla tego, Boga nazywa Job ſpołwiadomym ſwoim: Conſcius meus in cælis eſt: *W Niebie ieſt świadek moy, świadek moy ieſt na wyſokośći.* Maior eſt Deus corde noſtro, & novit omnia. Mowi Jan S. *Większy ieſt Bog niż ſerce naſze, y wie wſzyſtko.* Nie od rzeczy *Bog* zowie ſię *światłośćią y ogniem trawiącym.* Bo jako ogień oświeca nocne ćienie tak Pan Bog ma, do ſerca ludzkiego, zwierćiadła y okienka. To ſię w Chriſtuśie okazowało choćiaż na ten czas w ćiele ludzkim zoſtawaiąc, *wyniſzczył ſamego ſiebie, y wkſztałćie niewolniczym ſtał ſię podobny ludźiom;* a wżdy wiedźiał myśli, y ſerce ludzkie. Wiedźiał Natanaelowe ſerce y poſtępki: wiedźiał o groſzu w Rybie. *Bog ſię nieodmienia:* y teraz *wie wſzyſtko,* co myślimy, mowimy, czynimy, świadomy tego Majeſtat Boży, bez powieśći cudzey, ſam przez ſię y przez Iſtność ſwoię. Inaczey

Job. 16. v. 19. 20.
1 Joh. 3. 20.
1 Joh. 1. 5.
Hebr. 12. 29.
Philip. 2. 6 7.
Apoc. 2. v. 23.
Joh. 1. 48. 49. 51.
Matth. 17. 27.
Mal. 3. 6.
Jer. 17. 10.
Joh. 21. 17.

ieśliby o wszystkim Bog niewiedział, jakoby mu się przyznać mogło, że wszystkie rzeczy są w ręku iego położone: jakoby mogł wszystko sądźić, też y skrytości serdeczne? Jakoby mogł zawstydać człowieka nie wiedząc wszystkiego?

Cum Angelis. 2. Hebr. 1. 14. Luc. 15. 10.

2. Jest Sumnienie, Conscientia cum Angelis. *Społwiadomość z Anioły* Są społwiadomi spraw naszych. Wprzod Dobrzy, *ktorzy na posługę bywaią posłani dla tych, ktorzy odźiedźiczyć maią zbawienie: y ktorzy się weselą nad iednym pokutuiącym.* To widźimy y w onych służebnikach Gospodarskich, ktorzy wiedźieli o kąkolu miedzy pszenicą: y w onych drugich społsłużebnikach, ktorzy wiedźieli o niemiłośierdźiu dłużnika, y odnieśli go do Pana. Potym iest społwiadomy ludzki, *Szatan*, Anioł zły: Author y wynalezca wszystkich grzechow.

Matth. 13. 27. Matth. 18. 31. Joh. 8. 44.

Do

Do czego on bowiem ludźi poduſzcza, tego barzo ieſt świadomy: Uczynki iego ſą złośći, o tych wie barzo dobrze, jako o plemieniu, y ſprawach ſwych. Wie upadek Adamow. Swiadom kłamſtwa Prorokow Achabowych. Wie o zdradźie Judaſzowey, y myślach iego, ktorymi wydawał krew niewinną. Dla tego krąży koło świata, aby wiedźiał wſzyſtkie rzeczy, ktorych za namową iego dopuſzczaią ſię nieoſtrozni ludźie pod słoncem. O iak ſproſny ſpołwiadomy, o bezecny! A gdyby nie miał być ſpołwiadomym ludzkim, Jakożby był *oskarzyćielem Bracieyy?*

Gen. 3. 1. 6. 3 Reg. 22. 22. Matth. 27. 3. 1 Petr. 5. 8. Apoc. 12. 10.

3. Jeſt Sumnienie; Conſcientia cum Proximis. *Społwiadomość z Bliźnimi.* Ludźie, y bliźni, ſą też ſpołwiadomi naſzy: zwłaſzcza ći, ktorymeſmy my byli, abo ktorzy nam byli okazyą y towarzyſtwem, w grzechach. Tak Adam z Ewą, ſpoł-

Cum Proximis. 3.

Gen. 3. 8. 2 Sam. 11. 4. 5. Act. 5. 1. 1 Cor. 4. 5. Matth. 10. 26.

społwiadomi są nieposłuszeństwa: Dawid y Bethsabea są społwiadomi Cudzołostwa. Ananiasz y Saphira, są społwiadomi święto kradzctwa: y choć drugi grzech będźie taiemny y zakryty, będą tego społwiadomi czasu swego ludźie. Nihil est tam occultum, quod non revelabitur. *Nic nie iest tak skrytego, coby nie miało być obiawiono.* Morze wielu topi y połyka, ale czasu swego, ie wyrzuca, y ziemi przywraca. Y potayniki ludzkie kiedykolwiek odkryte być muszą. Nie minie pohanbienie grzechow. Czas, ktory iest Matką Prawdy, te opony y zasłony, pod ktorymi grzech do czasu ulega, pozbiera, a wyćiągnie przed słonce, przed ludźie, roboty skryte.

Cum reb. creatis. 4.

4. Nawet iest Sumnienie; Conscientia cum rebus creatis. Stworzenie y Kreatura Boża, nie może być niewiadoma zbrodni ludzkich: zwłaszcza ta, ktora usługuie

guie człowiekowi ku skażitelności. *Kamień w Murze wołać będzie; y ſęk w drzewie wyda świadectwo:* jako mowi Prorok. Ziemia, ktora przyimuie krew niewinną: Zwierzęta y beſtye, choć mowy nie maią: Odźienie naſze, y koſzula nawet ma wiadomość tego, co przez uczynki weſzło do wiadomośći Sumnienia. O Sumnienie naſze! My mniemamy, żeś ty ieſt komora nayskrytſza, y niewyśpiegowane ſchowanie. A ty maſz tak wiele okiennic w ſobie, przez ktore śię zwierzaſz tak wielom świadkom, y widzom. O Sumnienie! Nie nazowę ćię tedy inaczey, tylko żeś ieſt, *Wiadomość ſpolna z inſzymi.* Hab. 2. 11.

II. Nazowmy znowu Sumnienie: Sumnienie, ieſt Piſarzem, owſzem Xięgą y Regeſtrem, w ktory wſzyſtko dobre y złe w piſowano bywa. Sporządzony ieſt ten Inwentarz dźieł y ſpraw naſzych, Conſcientia eſt Scriba & Codex. II.

szych, na dzień sądu ostatecznego, aby przy onym walnym y powszechnym Scrutinium był otworzony. Nazywa tę Xięgę Apostoł; opus legis scriptum in cordibus: *Skutek Zakonu napisany na sercach.* Na sercach napisana ta Xięga, Codex in die judicii aperiendus: *Xięga, ktora ma być w dzień sądu otworzona.* Straszna Xięga, w ktorey uczynki nasze, y sprawy, y słowa, y cokolwiekesmy w tym życiu popełnili, y myśli nawet wydrukowane są. Nie iest Xięga, ktoraby trzeba ześć y połknąć, jako uczynił za rozkazaniem Anjelskim Jan S. ale iest iuż połknięona, y we wnętrznościach ukryta. Nie iest Xięga lecąca, jaką widział Prorok; ale zostawaiąca przy duszy na wieki wiekow. Jeśliś słyszał z Jawienia, że *Xięgi przy Sądzie będą otworzone, z ktorych będą sądzeni umarli y żywi,* tedy wiedz, że tą Xięgą iest Sumnienie. Coż nam do Historykow,

Rom. 2. 15.

Chryf. Hom. 2. ad Rom.

Apoc. 10. 10.

Zach. 5. 1. 2.

Apoc. 20. 12.

Dan. 7. 10.

kow, Poetow, Dźieiowpiſow? Na co te Xięgi Philoſophow, krorzy nam inter ſeria, śmieſznych, niepewnych, grubych, y ſzpetnych rzeczy, Artykułow tak wiele nagmatwali? Na ſtronę dla Boga, z tą poſpolitą Bibliotheką. Sumnienie ieſt Xięga: Zaniedbać ćię, Boże ſtrzeż! O Sumnienie!

III. Sumnienie może śię nazwać Oskarzyćielem. Bo karze, gromi, oskarza uſtawicznym wrzaskiem przećiwko tym wołaiąc, co zgrzeſzyli. Jan S. wſpomina ſerce, ktore oskarza. To ſerce ieſt ſumnienie. Oskarza iednych zaraz po wyſtępku, jako Dawida, po przeliczeniu ludu. Percuſſit autem cor ſuum David. Potym *uderzyło Dawida ſerce iego.* Drugich trochę pozniey oskarza, jako Judaſza, ktoremu nieco pofolgowało, ale potym gdy Chryſtus skazan był na śmierć, oskarzać go poczęło. Inſzych oskarza Sumnie-

Conſcientia eſt Accuſator. III.

1 Joh. 3. 20. Rom. 2. 15. 2 Sam. 24. 10. Matth. 27. 3. 4.

Gen. 42. 22. 23. It. 50. 18. 19. 20. 1 Mach. 6. 12. 13. 2 Mach. 9. 11. 12. 13.

mnienie nie rychło. Tak oskarzyło Braćią Jozefową: przez wiele lat milczało: zaprowadźiło ich potym do Egyptu, y oskarzać poczęło. Antyoch Krol Syryiski aż w godźinę śmierći doznał, że Sumnienie ieſt oskarzyćiełem. O żałoſny człowiecze, chodźiſz, przykrego nioſąc z ſobą Inſtigatora, ktorego głoſem jużeś potępiony, y odetchnąć ſobie na mały czaś nie możeſz! Zyieſz, jęcząc y bołeiąc, choć nikt choroby twey nieświadom: Wewnątrz przećie ty maſz ignem implicitum. Ogień z wnętrznościami twemi poplątany. Ale takiegoć Inſtigatora Bog ufabrikował. Miſericors Deus cum formaret hominem, Conſcientiam illi indidit Accuſatricem perpetuam, quæ decipi, & deceptionem ferre poteſt nunquam: mowi Chryſoſtom S. *Miłośierny Bog gdy kſztałtował człowieka, Sumnienie mu nadał Oskarzyćiela uſtawicznego, ktory ani oſzukany być, ani oſzukania ćierpieć nigdy nie może.*

Chryſoſt. Tom. 1. Hom. 17. in Cap. 3. Gen.

IV. Zwać

IV. Zwać możemy Sumnienie świadkiem, mowi Apostoł: Testimonium illis reddente Conscientia ipsorum. *Zposwiadczeniem Sumnienia ich.* To świadectwo. Jestże świadkiem Sumnienie? Testimonium verendum etiam in tenebris. *Swiadectwo, ktorego się y w ciemnościach obawiać trzeba.* Facti testis, quem nihil fallit, ad quem facta clamant omnia. *Swiadek spraw, ktorego nic nie oszuka, do ktorego sprawy wszystkie się odzywaią.* Poeta Pogański, wiedząc o tym, pisze:

Conscientia Testis. IV. Rom. 2. 15. Ambr. in Ps. 118. Idem in Epist. ad Const.

Nocte dieque suum gestas in pectore testem. Juven. Satyr. 13.

Na ziemi w sporach doczesnych, dla dowodu nieomylnego, potrzeba dwoch, abo trzech świadkow, dopiero słuszna poydzie comprobacia: Lecz ten świadek *Sumnienie iest* takiey powagi y wziętości, że *samo iedno stoi za tysiąc świadkow.* Conscientia mille testes. O nędzniku, jeśli gardzisz tym świadkiem!

Conscientia Summus Judex & Summum Tribunal. V. 1 Cor. 11. v. 31. Ambros. Sermon. de Joh. Bapt.

V. Na ostatek Sumnienie niech ma od nas ten tytuł, że iest summus Judex, & summum Tribunal. Sędzią go nazywa Apostoł Narodow, ktorego gdybysmy Trybunału słuchali, y *u niego się sądźili, nie bylibysmy od Pana sądzeni:* Słuchaymy co o tym Sędziu napisał Ambroży S. Conscientia reatum suum, semper tacita, sine contradictione, convincit & judicat: *Sumnienie przestępstwo swoie, zawsze milcząc, bez sprzeczności, przekonywa y sądźi.* Zrozumieyże, co to za Sędźia: milczy, a przecię dekreta feruie: przeczyć sobie nie da: Omylić się y oszukać pogotowiu: Ludzkiego sądu może zbyć złoczynca; lecz kto ućiecze przed Trybunałem Sumnienia? Straszna iest inquisitia Hiszpańska, Parlamenty Francuskie ostre, Trybunały Polskie poważne; nie maiż iednak porownania z Trybunałem Sumnienia. Gdźie poydźiesz choć za Morze, choć na puszcze, choć do

do grobu, y pod ziemię, sądzić cię nie przestanie. O Sędzia niezbyty! Sposob zaś, ktorym Sumnienie sąd odprawuie, taki iest: Przekłada człowiekowi Prawa Boże, y stosuie one do spraw, do ktorych przyznawać mu się koniecznie każe. Takiego sądu wizerunk nam wystawia Apostoł do Rzymianow, jako Sumnienie Zakon czytaiąc sądzi. Y o Dawidźie mamy, jako pod podobieństwem obcey sprawy Sumnienie mu osądźić się kazało.

Rom. 2. 18. 20. 21. 2 Sam. 12. 5. 6.

To iest Sumnienie, serce ludzkie; y człowiek wewnętrzny, wedle ktorego uspokoić się może ten, ktorego Bog na wyobrażenie swe stworzył. W Zegarach sprężyna naćiągniona porusza kołami, karbami, minutami: Uwolniona y spuszczona spokoi wszystko. W tenże sposob poczyna Sumnienie w człowieku. Gdy się rozrucha, z mieysca rosko-

łyſze, wſzyſtek człowiek niepokoiem przenagabany bywa. Porwany ku dołowi leći, od pokus potężnych uderżony chyboce ſię: Chceſz żeby ſię mu pokoy wrocił? Nie przyidźie do tego pierwey, aż ſię Sumnienie iego uwolni.

Nie uſpokoi człowieka rada nieczyſtych Duchow; odpowiedź Czarownicza. Bo aza Saul nie radźił ſię Wieſzczki, a nie mogł być uſpokoiony od grzechow w ſwym Sumnieniu?

Gen.4.17. 1 Mach.6. v.1. Nie uſpokoią człowieka zabawy Cieleſne. Kain budował Miaſto: Antyoch przeiezdźał ſię po gorach: Nic to ich przećię nie uſpokoiło. Nie uſpokoi wielki zbior, y skarb otwarty robaka wnętrznego: ktory y na złotym Majeſtaćie, pod ſzarłatem ſerce żrze y kąſa.

Nie

Nie uſpokoi ſię człowiek tylko przez Sumnienie. Sumnienie ſamo na tę ſię dźielność zſpoſobić może, że może człowieka nie oskarzać, wymowić, poćieſzyć, ućieſzyć: może uwolnienie od karania oznaymić: Może w człowieku, pewnym Sygnetem to zapieczętować, że ſię w ſprawie ſwey, abo w pokuśie, abo wwyznaniu grzechow, abo w wierze, Panu Bogu podobał. Ono tedy ſamo ieſt, za ktorego ſprawą człowiek może być ſpokoyny.

Pokoy w Rzymie dawnym, nie mogł być trwały, ieśli nań Senat nie pozwolił. Pokoy nie może być wczłowieku, poki ſię nań Sumnienie nie podpiſze. Wprzod trzeba tego Robaka umorzyć, aby nie ożył; ten ogień ugaśić, aby pożarem nie wypadł. Toż może być uſpokoiony na duſzy y na ćiele człowiek.

Obroćże tę rzecz do śiebie. Człowiekiem iesteś, tak niespokoynym, y zamieszanym, y perturbowanym jako inni ludźie. Radbyś się utulił y ućiszył; bierz się do Sumnienia. Wszystko iest daremno, czym się chcesz uspokoić, ieśli nie przez sumnienie do tego przychodźisz. Uskarzali się Mieszczanie Hierycho na *wody*, iż *złe a nie dobre* wody mieli. Prorok S. naprawuiąc źrzodło, wźiął soli, y wrzućił do źrzodła. *Do źrzodła wrzućił, a uzdrowione są one wody.* Zrzodłem y początkiem wszystkich spraw w człowieku iest Sumnienie. Sposob naprawienia y uspokoienia człowieka, iest naprawa sumnienia, uspokoienie serca. Ściągnisz rękę do serca. Pracuy około sumnienia, zarownay tam doliny, znieś gory, porownay chropowate drogi: tedy po wszystkim tobie popłynie jako strumień z morza Pokoy twoy.

2 Reg. 2. v. 19.

O Panje

O Panie JEzu, naucz nas, prace około Sumnienia naſzego, niech uważamy tę zwierzchność naſzę, ktora ſię z tobą o ſprawach naſzych porozumiewa. Błogoſław robotom naſzym, aby ſię ściągały ku uciſzeniu naſzemu, y ku chwale twoiey.
Amen.

O Uſpokoieniu Sumnienia
ROZDZIAŁ III.

Jakie ieſt Sumnienie, ktore uſpokoić ſię może?

Nie w każdym człowieku ieſt takie Sumnienie, ktoreby było ſpoſobne do uſpokoienia. Widźieć możemy na oko, jako w drugich roznie dźieło ſwe ſprawuie, że ſię y ugłaskać nie dawa, ale jako Robak zły y przemorzony, gryść y kąſać nie przeſtawa. W tym ma podobieńſtwo Exod. 7. v. 9-12.

do węża Moyżeszowego, ktory się cudownie stał z laski iego. *Wąż on* Moyżeszowey ręce nie szkodźił, a węże Czarownikow Egyptskich pożerał. Ma podobieństwo z *Manną* Sumnienie: ktora nie zawsze karmiła, inszym w robactwo się obracała. Także *Arka*, nie wszystkich błogosławiła, drugich traćiła, y rozdźierała. Czego Phyliſtyni, Bethsamitowie, z Ozą doznali. Sumnienie nie wszystkim, y nie we wszystkich może być jednakie. Jednym iest zapach pokoiu ku uspokoieniu; drugim iest zapach śmierći ku rozpaczy. Czymże się to dla Boga dźieie? Muśi być nie jednakie we wszystkich ludźiach sumnienie, że nie jednako sprawuie. Tak iest bez pochyby: Nie jednakie iest Sumnienie, y dźielić ie musisz: Dwoiakie iest Sumnienie. Jedno Sumnienie iest Złe: To iest, skażone y zepsowane; Naprzod grzechem pier-

Exod. 16. 16-21. 1 Sam. 5. 1. & 6. 1-19. & 2 Sam. 6. 6. 7.

Conscientia mala.

woro-

worodnym: potym zranione złościami każdodziennie popełnionymi. Coby było Złe Sumnienie? Tak rzec się może; Mala Conscientia est, quæ non rectè judicat de bono ac malo. Złe Sumnienie iest, ktore nie dobrze sądźi o dobrym y złym. U Akademika Niebieskiego, Pawła S. zowie się, Conscientia pollura. Pokalany umysł, y sumnienie ich. Tit.1.15.

Sumnienia złego, rożne są stopnie y rozdźiały. Conscientia cæca

1. Jest Sumnienie złe iedno, ktore się może nazwać Slepe, ktore zniewiadomości, abo nic nie wie, y sądźi tylko ćielesnie; abo zle wie y zle sądźi. Dobre nazywa złym, a złe dobrym. Esa.5.20.

2. Jest sumnienie, Gnusne y Niedbałe, ktore nie pobudza skutecznie do tego, co widźi być dobrego, ani odwoływa od tego, Conscientia torpens.

co zna być złego. To Sumnienie prawdę w niesprawiedliwości zadzierzywa, y nie oskarza człowieka, aż grzechem nader bezecnym rozdrażnione. Jest podobne do zwierza dzikiego, ktory leżąc zda się być ugłaskanym. Jest podobne do Psow Alexandra Macedonskiego Krola, ktore za gnuśne poczytane, ze się na drobny zwierz nie porywali, tylko na Lwy y Słonie się srożyli.

Conscientia falsa

3. Sumnienie złe iest Fałszywe, ktore oskarza y obmawia fałesznie, gdzie trzeba, nie obwinia, owszem abo rozgrzesza, abo pozwala, co miało gromić, y strofować surowie.

Conscientia Cauteriata.

Znowu wszelakie złe Sumnienie iest abo Martwe y zdrętwiałe, abo Przebudzone y Czułe. Martwe Sumnienie zowie się, ktore jakoby zakopane y prochem przy trzęsione zostawa, y mało co, abo

abo nic, człowieka nie oskarza, zatłumioną myśl maiąc tyrańſtwem, y zbytnią gorącością Affectow przyrodzonych. To Sumnienie jako przepaść y otchłań bezedna. Rozſądek dobry pożera. Nazywa ie Apoſtoł *Piętnowanym Sumnieniem.* Cauteriatam Conſcientiam. Inaczey rzec możeſz, odbolałe ſumnienie. To czaſem przez wſzyſtek wiek życia ludzkiego, wdrugich y przy śmierći zdrętwiałe zoſtawa. Zoſtawa jako Xięga zamknionа, y mocnymi pieczęćiami opatrzona, a dopiero na dźień ſądu walnego ku otworzeniu zgotowana. Trzyma ſię takowe Sumnienie odſtępcow: kroluie w tych, co ſobie nieſzczeſną recidiwę Diabelską obrali, y po oświeceniu ſwym, przećiw wiadomośći zrzetelney woli Pańskiey, złemu życiu ſię oddali. Poznać z takim Sumnieniem ludźi możeſz, potym, gdy oni naturę Diabelską niemą przyobłoczą; 1 Tim. 4. v. 2.

obłoczą; Raduią śię z złego: Uczyć śię y budować nie dawaią, ale pędem w jawne grzechy, y wszeteczeństwa bieżą.

Conscientia Molesta.

Mimo taki sposob złego sumnienia, znayduie śię ieszcze niektory Rodzay, ktory śię nazywa sumnieniem Czuiącym. To niespokoyne y przebudzone będąc, samą rzeczą zawsze oskarza y potępia człowieka, dla spraw iego złych y niepobożnych: myślom iego y duszy, nigdy pokoiu nie pozwala, y przez list z drzewa padaiący, y przez ćienie straszy. Za takim sumnieniem wlecze śię zawsze utrapienie; Poydźie człowiek z pola do Miasta, z Rynku do domu, idźie za nim utrapienie: O wielki y nieznosny biczu! O karanie nad wszystko karanie! O nieszczęśliwi, ktorzy grzbietem swym tego bicza doznawaią. Bo tak te bicze chlustaią, że nie tylko pokoy, ale y

nadźieię

nadźieię pokoiu, y lekarſtwa ſerca nędznego wydźieraią.

O tym złym Sumnieniu, wyſtawiwſzy go tak ſobie, co rozumieſz? Czy może co uſpokoić człowieka? Czy może ten robak ućiſzyć? Poznay dobrze człowiecze naturę iego, a wierz temu mocnie, że nie może.

1. Dla tego, że złe ſumnienie ieſt roznymi grzechami, nie tylko pierworodnymi ale y kazdodźiennymi obćiążone: a w grzechach, y poki grzechy trwaią, pokoy być nie może. Mamy o tym piſmo. *Pytał Joram Jehu Krola Izraelskiego o pokoy: Ieſtże pokoy Jehu! On odpowiedźiał; Co za pokoy? ponieważ ieſzcze cudzołoſtwa Jezabele matki twoiey, y czary iey wielkie ſą.* To z tego piſma zrozumieć ſię dawa, iż pokoiu mieć nie mogą, ktorych krzywoprzyſięſtwa, cudzołoſtwa, Pijańſtwa, y inſze 2 Reg. 9. v. 2.

y inſze zbytki, bez upamiętania trwaią. Dopieroż pokoy ſumnienia, pod iednym namiotem z grzechami nie mieſzka.

2. Y dla tego złe Sumnienie nie może uſpokoić człowieka. Bo abo ieſt czuyne, abo martwe, y ſnem umorzone. Jeśli czuie, to ćię nieſpokoi, czuie dla twoiey rozpaczy. Czuie złe Sumnienie? To nie proznuie, ale wedle roboty ſwey ćię oskarza y potępia. Oskarzanie zaś ſumnienia, czuynozłego ſtraſzliwe ieſt, gdyz, większym nieſzczęśćiem grozi, niżli kto zarabia. Lamech grozi
Gen. 4. v. 24. że za *Kaina ſiedmkroć mśćić ſię będą: a za Lamecha ſiedmdźieśiąt y ſiedmkroć.* Tak ſumnienie ſtraſzy! Nędznež uſpokoienie z takiego ſumnienia! Dobrze czyni, kto ſię na nie nie ſpuſzcza; ale ſię takiego ſumnienia lęka, widząc, że ieſt præſaga majoris mali, mala Conſcientia. *Wrożką większego karania,*

złe

złe Sumnienie. Jeśli zaśię martwe ieſt ſumnienie, to rozumieſz, że to pokoy? Bezpieczeńſtwo to raczey czyni, nie uſpokoienie? To rozumieſz że nie ożyie? że ćię nie ocknie? Nie zwodź ſię tym. Na to uſnęło, y za umarłe ſię udało, iż ći, gorſze złe wymyśla, y na ćię w zaſadzce ſiedźi. Jeſt w ten czas podobne złe ſumnienie do woyska, ktore ſię ma potykać, a przed wyćieczką ćicho w ſprawie ſtoi. Na coż ſię to ućiſzyło? Na coż ſię rzkomo do ſnu skłoniło? O pewnie dla tego, aby ſtraſzniey ocknęło. Ocknęłoć ſię ſumnienie w Jozefowey Braćiey, gdy po kilkudźieśiąt lat przed oczy im z ich złością ſtanęło. Adryan Ceſarz dałbył iednę matkę, ze trzema Corkami, ſrodze dla Pana Chryſtuſa pomęczyć. Gdy umierał ocknęło ſię iego ſumnienie, wołał w bolu śmiertelnym: O Deus trium Virginum, & matris earum; propter illas omnia hæc mala

Gen. 42. v. 21. 22. It. C. 50. v. 16. 17.

1 Sam. 16. v. 14.

2Mach.9. v. 11. 12. Math. 27. v. 3. 4. mala in me irruerunt! *O Boże trzech Panień, y Matki ich, dla nich wszystkie te nieszczęścia na mię się zwaliły.* Ocknęłoś się w Saulu: w Antyochu; w Judaszu. Ocknieśz się w niepobożnych przy śmierći osobliwie. O Sumnienie! A jakoś po tobie ma sobie kto dobrego pokoiu otuchę obiecować: Wy owieczki P. Chrystusowe, nie spuszczayćieśz się na złe sumnienie. Nie wierzćie tey śmierći y snowi, ktorym się zdrzymało. Niewierzćie tey ćichości iego doczesney. Tranquillitas ista, tempestas est: *Ućiszenie to, nawalnością ieśt.* Jako rożeym woienny, nie ieśt całym pokoiem; tak ubezpieczenie zdradliwe złego sumnienia. Może wiele złe sumnienie: lecz tego nie może nigdy, aby miało uspokoić Gen. 25. 32. 34. Num. 22. 23. 29. Math. 26. 23. y uweselić człowieka. Uczyni go szalonym, jako *Esau*, ktory jadł, pił, y odszedł, nie czuiąc się że stracił pierworodztwo. Uczyni niewiernym, jako *Balaama*, ktory

to

to sobie lekce ważył, że słyszał ludzkim głosem mowiącą oślicę. Uczyni niewstydliwym, jako *Judasza*, ktory nie zasmućiwszy się, bez wstydu, ściągnął rękę z Chrystusem P. do misy. To uczyni; ale pokoiu człowiekowi Arcymistrzynia woien, y rozruchow złe sumnienie, nigdy nie uczyni. O złe! O nie do uspokoienia ludzkiego Sumnienie! Marc. 14. 18. 20.

Nie ma dusza niewcześnieyszey gospody, jako u siebie; nigdźiey mniey wczasu nie ma, jako w sobie. O serce; kiedy się ty oskarzać pocznieſz znośnieysza rzecz, niż sumnienie grzechami zmazać. Praestat mori, quam conscientiam inquinari.

Przychodźę do *Dobrego Sumnienia*, ktore samo takie iest, że prawdźiwie uspokoić y ućiszyć człowieka może.

Conscientia Bona. Resp. Creationis.

Sumnienie Dobre, możemy uważyć Dwoiako; Abo względem Stworzenia: abo względem Odnowienia, y odrodzenia. Względem ſtworzenia *Sumnienie Dobre* to ieſt, ktore żadnego grzechu uczesnictwem nie ieſt zmazane: Jakie było w ſtanie niewinności, ktorego zażywał Adam. Poeta Sumnienie Dobre zalecaiąc, mowi:

Horatius. Nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa,
Hic murus aheneus eſto.

Ioh. 8. 7. 1Ioh. 1. 8. O takie dźiś Sumnienie trudno. Bo ktoż z nas bez grzechu:

Resp. Reformationis. Względem Odnowienia dwoiakim ſpoſobem, abo dwoiaką dobrocią, może być dobre ſumnienie: vel quoad honeſtatem, & integritatem; vel quoad pacem & quietem. Abo względem uczćiwości y nienaganienia; abo względem uſpokoienia y ćichości.

O

O dobroći pokoiu teraz nie mowię; bo to ieſt Cel oſtatni, y nayſzczęśliwſzy, ktorego ſzukać mamy przez umiarkowanie Sumnienia. Patrzmy na doskonałość iego.

1. Ktore chodźi przed Bogiem we wſzyſtkich ſprawach ſwych; ktore ma Boga przed oczyma. Czyni, mowi, myśli jako przed obliczności Bożą. Pamięta zawſze, na ono zbawienne upomnienie, ktore Bog dał Abrahamowi: Ambula coram me, & eſto perfectus. *Chodź przed obliczem moim, a bądź doskonałym.* Pamięta na upomnienie Tobiaſzowe, ktore ſynowi umieraiąc za kleynot zoſtawił: Omnibus diebus vitae tuae in mente habeto Deum. *Po wſzyſtkie dni Synu pamietay na Pana Boga naſzego.* Takie było Sumnienie Dawidowe, ktory o ſobie mowi: Providebam Dominum in conſpectu meo ſemper. *Stawiałem Pa-*

Inconſpectu Dei ambulat.

Gen. 17. 1

Tob 4. 6.

Pſ. 16. 8.

Senec. Epist. 11. ad Lucillum. *na zawsze przed oczyma swymi.* Nie słyszał ten S. Co napisał Seneka: Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic tanquam illo spectante vivamus, & omnia tanquam illo vidente faciamus. *Męża jakiego dobrego obrać, y zawsze przed oczyma mieć mamy, abśmy tak jakoby na widoku jego żyli, y wszystko jakoby on widział czynili.* A przecię czynił to, że większego a niźli człowieka, Pana Boga sobie przed oczy wystawował. Rozumiał to znać barzo dobrze, że to tylko dobre sumnienie, które chodźi przed obliczem Bożym, Ge. 5.24. y oblicze Boże upatruie. *Enoch, y Heliasz*, przyszli do takiey doskonałości, y nadgrody, że z Bogiem, y przed obliczem jego Matt. 18. 10. chodźili. *Aniołowie w Niebieśiech zawsze patrzą na oblicze Oyca Niebieskiego:* z przytomności jego Luc. 2. 9. Mar. 16. 5 łsnią się twarzy ich: y gdy do wiernych Bożych przychodzą wiasney pospolicie światłości się ziawia-

ziawiaią. Daleko więcey w człowieku rośćie dobroć ſumnienia przytomnością Bożą: bo myśl ludzka, gdy Boga uſtawicznie upatruie, Niebieskim jakoby blaskiem ſię oblewa, doskonałość Bożą ſobie ſmakuiąc. Memoria Dei excludit omnia flagitia, Peccata tollit, dum ſibi peccatum teſtem ſiſtit. Pamięć o Bogu, odrzuca wſzyſtkie grzechy. Grzechy znoſi, gdy ſobie, do grzechu ſię biorąc, ſwiadka wyſtawia. Y jako Anjolowie Boży patrząc na Boga, zawſze dobrego ſumnienia dźiedźictwo trzymaią tak człowiek tąż drogą do naprawy, y dobroći ſumnienia ſwego przychodźi. W Bogu ſię jak wźwierćiedle przeglądaiąc, oblicze ſumnienia własnego miarkuie y układa.

Act. 1. 10. It. c. 12. 7. Heb. 1. 7. Hienor. l. 7. c. 22.

2. Sumnienie dobre, dobrocią doskonałośći, to ieſt, ktore rozſądek czyni ze wſzech miar dobry y skuteczny. To ieſt, ktore

Iudicat.

ktore uznawa to za dobre, co zdaniem Boskim ieſt dobrego: a zaś poczyta za złe, co wedlug Bożego zdania y wyroku złym ieſt. Dobre to ieſt Sumnienie, ktore nie pobłaża choćby wſzyſcy pochlebowali, oskarza, y grzech na oczy wymiata. Takie było ſumnienie *Dawidowe, ktore uderzyło Dawida w ſerce jego, gdy lud obliczył. Y rzekł Dawid do Pana; Zgrzeſzyłem barzo, żem to uczynił.* Miał Dawid Krol doſtatek Conſiliarzow y Radnych Panow, lecz żaden nie śmial gromić Dawida. A ſumnienie co: Czego inſzy nie czynili słownie, ganiło Dawidowi wewnętrznie. O dobreż to było Sumnienie!

2Sam. 24. v. 10.

Excitat. 3. Sumnienie dobre, dobrocią doskonałośći ieſt, ktore mocą y władzą prawego rozſadku, pobudza do dobrego, a odwodźi od złego. Urząd Prorocki do nas odprawuie, y gdy widźi co dobrego

brego, mowi: Ta ieſt droga, chodźćie po niey. Apoſtoł mowi: Bona Conſcientia in omnibus vult benè conuerſari. *Dobre ſumnienie, ktore chce we wſzytkim dobrze ſię zachować.* Nie prowadźi do złego dobre ſumnienie, prowadźi do dobrego. Co widźimy na Synu marnotratnym, że poſzedł do Oyća ſwego, y rzekł; *Oycze zgrzeſzyłem przećiw niebu, y przed tobą.* Co go do tego przywiodło? ktoregoż ſłuchał Kaznodźieie? Iżali to nie dobre ſumnienie czyniło? Hebr. 13. v. 18. Luc. 15. v. 18.

Przytym dobre ſumnienie, ieſt Munſztukiem, wędźidłem od złego. Bo odprowadza y odradza od złych ſpraw. Uznaymy ieśli tego ſumnienie nie czyniło *w Joźefie.* Miał okazyą do złego od urodźiwey y wſzeteczney Paniey, wymawia ſię jey mowiąc: Quomodo ego poſſum hoc malum facere, & peccare in Deum meum? *Jakozbym* Retrahit. Gen. 39. 9

miał uczynić tę wielką złość, y grzeszyć przeciwko Bogu memu? Pytayże tu; Co go od onego grzechu odwodźiło? czy lata? ale był młody: Czy trudność? Ale był na osobności. Czy boiaźn Potyfarowa? Ale mu ten we wszystkim ufał. Coż inszego, tylko sumnienie. Nie miał przed sobą żadnego przykladu, krorego by był naśladował, samo iedno miał sumnienie, ktore go od grzechu odwodźiło, Polykarpa S. przywodzono do tego, aby złorzeczył Chrystusowi. Miał takież sumnienie, ktore go od grzechu odwodźiło, y mowił: Octoginta sex annos illi seruio, nec me ullâ in re laesit unquam, & quomodo possum maledicere Regi meo, qui me seruauit? *Ośmdźieśiąt lat y sześć służę mu, ani mię wczym uszkodźił kiedy, a jakoż mogę złorzeczyć Krolowi moiemu, co mię zbawił?* Objaśnimy to sobie ieszcze przykladem Dawidowym. Czasu iednego

Euseb. Hist. Eccl. l. 4. c. 15.

podał

podał mu Pan w ręce nieprzyiaćiela iego Saula w iaskini. Upominaią go drudzy, aby zażył pogody, y pomśćił śię ſwey krzywdy nad Tyrannem. An on śię odźywa. Non mittam manum meam in eum, quia Chriſtus Domini eſt. *Nie ſćiągnę ręki moiey nań: Ponieważ ieſt Pomazańcem Pańskim.* Zkąd że ten Hamulec grzechu? Iżali nie z Sumnienia? ktore *uderzyło* tamże *Dawida, gdy oderznął płaſzcza ſztukę Saulowego.* Silaby tu wyliczać przyſzło: Sumnienie Mathatyaſzowe, Eleazara; śiedmi Braći, y Matki ich, y inſzych, ktorzy będąc przywodzeni od prześladowcow do przeſtąpienia Zakonu, ſumnieniem ſwym od złego śię odwodźili. 1Sam. 24. 6. 7. 1Machab. 2. v. 19. 2Machab. 6. 10. 18. It. c. 7. 7. &c.

4. Sumnienie dobre doſkonałośćią ieſt, ktore nie przeſzkadza człowiekowi do tego, do czego, pobudza, to ieſt do dobrego. Nie wkłada potrze- Non impedit.

trzeby grzeszenia, Necessitatem peccandi, ani zwyczaiem, ani uporną miłością występkow. Nieczyni iako złe Sumnienie, ktore videt meliora probatque, deteriora sequitur. *Widzi dobre rzeczy, y chwali ie, gorszych rzeczy przecię się trzyma:* jako ona Medea Poganska o sobie twierdziła. Nie iest podobne do onych Szpiegow Izraelskich, ktorzy woysku Bożemu, ciągnącemu do dobrey ziemię
Num. 13. 29. 33. mowili: *Są Olbrzymi, y Miasta mocne.* Nie czyni tak dobre sumnienie, owszem wolność człowiekowi obmyśla, y przeszkody wszystkie uprzątać naucza, aby nie miał śidła y wstrętu ku dobremu. O dobroći Sumnienia!

Tertull. O jaka iest ufność z dobrego sumnienia: Potest obumbrari Conscientia, quia Deus non est: extingui non potest, quia à Deo est: Mawiał Tertullianus. *Może być zasłonione sumnienie; abowiem Bogiem nie iest:*

lecz

lecz zgasnąć nie może, bo od Boga iest.

Otoż to Sumnienie dobre, dobrocią doskonałości, to samo iest sposobne do uspokoienia człowieka. Bo jako *Wodzowie oni*, ktorzy Zydow do odpoczynku wprowadźili, byli ludźie dobrzy, y nieprzeświadczeni w uporze przeciw Bogu, dla tego inszy pomarli: a ći, ktorzy byli dobrzy, wprowadźili lud do dźiedźictwa Pańskiego; tak do odpoczynku Sumnienie nie insze, tylko dobre przyprowadza. To samo sprawuie pokoy w snie, y na jawi: we snie za nas straż; wczuyności za nas prace odprawuie; abysmy nie grzeszyli. O takież się sumnienie staray, y takiego słuchay. Oskarzać musi y to sumnienie, ale nie oskarza tylko ku twemu lepszemu. Słuchayże go co mowi; boć zdrowey rady dodawa. Nie bądź podo-

Deut. 1. 34-40. Num. 14. 5-10.

1Reg. 22. v. 8.

podobień *Achabowi*, ktory nie słuchał *Micheasza Proroka*. Musić sumnienie przykre rzeczy ciału mowić, ale nie czyni mu gwałtu. Na tym przykrym korzonku, słodkie owoce, y gałązki pokoiu rostą. Udayże śię do tego korabiu Noego, do sumnienia dobrego, abyś był uspokoion, y ućieszon, teraz y na wieki: przez Pana naszego JEzu Chrystusa. Amen.

O Uspokoieniu Sumnienia

ROZDZIAŁ IV.

Od czego ma być uspokoione Sumnienie?

Sumnienie dobre, dobrocią doskonałośći, nie zaraz może być dobre dobrocią pokoiu: Bo choćby wykonywało powinność swoię, choćby czuło około człowieka,

wieka, ma ono przecię Motus y perturbacie ſwoie, z ktorymi wprzod walczyć muſi, niżli wuſpokoieniu uśiędźie. Bog Izraelski umiłowanemu ludowi ſwemu, wprowadźiwſzy ich do źiemię obiecaney, zoſtawił niektore narody z Chananeyczykow, dla doświadczenia ich, y nauki, aby wiedźieli, co to ieſt woyna. Duchownie, takimże ſpoſobem, Pan Bog czyni w człowieku. Zoſtawuie bowiem ſumnieniu ludzkiemu pewne walki, y boie, ku ćwiczeniu wſzytſtkich, nawet y tych, co maią być zbawieni. Kto chce być w prawym pokoiu, trzeba od tych nieſnaſek yroznic, uſpokoić ſię, y uwolnić, toż dopiero w pokoy ſumnienie iego dobre zakwitnie. Iudic. 23. 21.22.23

Wyrozumiewaymy ſzerzey te przeſzkody, od ktorych uſpokoione ma być ſumnienie.

Przeſz-

Impedimenta sua Externa, & Interna.

Przeszkody do uspokoienia Sumnienia ktore niepokoy zadawaią są Dwoiakie: Iedne Pozwierzchne; drugie Wewnętrzne: Iedne, ktore pozwierzchownie na nas naćieraią; drugie, ktore wewnątrz nam trapienie zadawaią.

Externa, Legis gravitas.

Z pozwierzchnych przeszkod pierwszą nam zadawa ćieżar Zakonu nieznośny. LEGIS GRAVITAS. Zakon, iest przykazanie Boże, ktore dał Bog na Tablicach Kamiennych Moyzeszowi. Ozdobiony monumentami znamienitymi; Skrzynią okrytą Cherubinami: Laską cudownie zakwitłą, y Manną w wiaderku złotym złożoną. Ozdobiony był Zakon kleinotami wiadomośći, przez ktore ludźie odpowiedźi Boże zrozumiewali: Ozdobiony był Ofiarami, y mnostwem Cudow, ktore Słuchacze Zakonu, y opowiedacze gorliwi Prorocy, czynili. Przez się Zakon był świe-

Hebr. 9. 4 Exod. 28. v. 30.

Rom. 7. 12.

świety, czyſty, niepokalany, y bez nagany, dobry, jako wyznawa Apoſtoł. Ale w tym nie barzo ſzczęśliwy, że nie w wodźi do odpoczynienia Sumnienia. Wyfigurowano to było w Moyzeſzu, ktory nie wprowadźił ludu do źiemię obiecaney. Tak Zakon nie w wodźi do pokoiu Duſznego. Bo patrz iedno, co Zakon czyni? Kruſzy nas, y pod przeklęctwo przywodźi, abyſmy wątpili o własney ſprawiedliwośći. *Przez Zakon nie bywa nikt uſprawiedliwion u Boga:* mowi Paweł S. Zakon grzech wzbudza y odkrywa, poduſzcza, aby przećiwko nam barziey śię ſrożył. Zakon człowieka zabija, opowiedaiąc Przeklęctwo za naymnieyſzy wyſtępek. Podobny Zakon, do domu onego, ktory dźieći Jobowe pozabijał. O jak niebezpieczny Zakon! O Zakonie ćięſzki! O brzemie nieznośne! Beż Zakonu być nie możemy, a z niego

Gal. 3. 11. Ro. 3. 20. It. c. 5. 20. 2Cor. 3. 6

Iob. 1. 18. 19.

Act. 15. 10.

go nie spodziewamy się błogosławienstwa. O jako tu ma turbacią sumnienie? Ciby byli z Zakonu spokoyni, ktorzyby abo wszystek Zakon wypełnili, abo wszystko karanie za grzech wypłacili. Czego oboyga iż nie może dokazać sumnienie, ma wielką na się trwogę. O kogożby to nie zatrwożyło? Słyszeć oczekiwanie Przeklęctwa, a nie słyszeć nadzieię błogosławienstwą? mowi Prorok: *Izali może być słyszany huk trąby w Mieście, a żeby się Miasto nie zatrwożyło?* Przy Koronacyey Salomonowey, gdy uderzono w trąby; zatrwożył się buntowny Adoniasz, ze wszystkimi Confæderatami swemi: ktoraż może być straszliwsza trąba, jako Zakonu, ktora hukiem Przeklęctwa, y wieczney z Bogiem woyny przeraża. O jakoż być bez tego nie możemy, aby nam Sumnienia, nie trwożyła.

Gal. 3. 10. 12.

Amos 3. 6.

1 Sam. 1. 40.

2.

2. Trwoży Sumnienie ludzkie, y pokoy mieſza okrutność Diabelska. Diabeł zawſze kuſi człowieka y poduſzcza do złego, aby go mogł na wieki potępić. Naywiękſzy *naſz Nieprzyiaćiel krąży y ſzuka kogoby pożarł:* mowi Piotr S. Roznym ſpoſobem na nas naćiera. Jako *Pokuśnik:* Gdy złe myśli puſzcza do ſerc; okazye y ſpoſoby podawa grzeſzenia. Naturę skażoną do złego nachyla, w rzeczach ſzczęśliwych ubezpiecza. Znowu naćiera jako *Oskarzyćiel.* Bo we wſzyſtkich ſtanach naſzczepiwſzy ſzkodliwych rzeczy: w Kośćiele odſzczepienſtw; w Rzeczypoſpolitey zaboyſtw, Sediciy, Nienawiśći; W domach zwad, ſwarow.

Diaboli crudelitas

1Petr. 5. 8

Apoc. 12. 10.

Mille opifex fraudum, ſcelerisque Magiſter & Author:

Potym, potwarza Boga u ludźi; y ludźi u Boga: oskarza grzeſznikow przed obliczem Bożym we

dnie y w nocy; w przećiwnych rzeczach nas do rozpaczy przywodźi. Ieszcze następuie na nas jako *Kat* y oprawca. Oprawca duszny, ktory przy ćiemnicy sędźiego siedźi, y zgrzytaniem zębow, a płaczem zmyślonym do większego utrapienia poduszcza. Jego okrutność wyrazaią y Imiona; ktore zowią Diabła Wężem starym, Smokiem, Mężoboycą, Xiążęćiem ćiemności, Oycem kłamstwa. Nie milczą naszego nieszczęścia Historie. Kusił szatan Adama, zwiodł go y zwyćiężył in naturae integritate, w całości y niewinności natury: Zwiodł Achaba, trapił Joba, dręczył Saula. Na nas dopieroż in corruptione naturae, w zepsowaney naturze śidła stawia, w jadle, w pićiu, w odźieży, w żyćiu, w śmierći, jawnie, skryćie. O okrućieństwo! Możeli co więcey potrwożyć człowieka? Czegoż jeszcze więcey czekamy niebezpie-

Matth. 5. 25.
Apoc. 12. 9.
Ioh. 8. 44.
Eph. 6. v. 11, 12.

piecznieyszego? Sylla Pan okrutny w Rżymie, tak był Miasto potrwożył, okrucieństwem swoim, że mowili onego wieku ludźie: Cum quibus tandem victuri sumus? *Zkimże wżdy żyć będziemy?* Daleko większa iest okrutność Czartowska; więcey też bez pochyby trwoży dusze.

3. Przeszkodą do pokoiu sumnienia, iest Mundi vanitas, Swiata prożność. Swiat nieczysty nic inszego nie iest, tylko kuźnia y warstat grzechow; ludźi do nieprawości wabi. Przyiaćioły Szatanowi; Nieprzyiaćioły Bogu czyni. *Azaż nie wiecie*, mowi Jakub S. *iż przyiaźń świata nieprzyiaźnią iest Bożą?* Na świecie są serca Kainowskie; upominki Saulowskie: Semeiego języki; witania Joabowskie; pocałowania Iszkaryotowskie: Pełno zgorszenia, potwarzy pełno, pełno figlow, y zdrad, y sztuk przeklętych. Mundi vanitas. Iac. 4. 4.

Tym wszystkim pokazuie sumnieniom ludzkim, złą radę, przykład, towarzystwo. Odwoływa od prac dobrych y świętych postawą swą złoćistą: Wkrada się do serc naszych szczęściem, bogactwy, chwałą, y godnością z niebezpieczeństwem wysoką: Roskoszami niepowściągliwemi. Choćiaż te rzeczy są Prożności pełne. Podobne do dymu, podobne do farby, a jako mowi In Odis. Grzegorz Nazyanzenus: Strepitus manus plaudentis. *Trzask ręki klaskaiącey*, jednak iż się łśnią zdaleka, wielkie zamieszki y przeszkody czynią pokoiu w sumnieniu. O nie jedno Sumnienie muśi Iob.8.1.7 mowić z Jobem: Quare impii vivunt, sublevati sunt confortatique divitiis? *Przeczże ni ezbożni żyią, podnoszą się, y wzmagaią w bogactwa?* O Pf.73.1.2 nie iedno Sumnienie muśi się zamącić, jako z Dawidowym sumnieniem się stało, gdy szczęście Synow świata upatrował.

Drugie

Drugie Przeszkody, ktore nam dobro duszne, y pokoy sumnienia turbuią, są Wewnętrzne grzechy, y nieprawośći; Iedne z niewiadomośći y nieostrożnośći. Drugie z Affectu niepohamowanego. Insze z pożądliwośći świeckich; insze z uporow Diabelskich. Te wszystkie sposoby grzechow, zamknąwszy oczy duszy, sumnienie zwodzą. Jako konie nieukrocone woz podwracaią; jako Owoc zakazany nas kuszą, y z Raju spokoynego sumnienia wyrzucaią: od Boga nas odwracaią; do złego kieruią. A żebyś był pewien, że sumnienie turbuią, słuchay. Interna Peccati deformitas.

1. Bogu, y Oycu, a Dobrodźieiowi naszemu szczodrobliwemu y miłośiernemu, nie oddawaią Miłośći czći, sprawiedliwośći, powinnych, y jemu od nas należących ofiar. *Eliasz* Prorok, gdy widźiał w Izraelu wykorzenioną 3 Reg. 19. 10. 14.

nioną służbę y chwałę Bożą, ołtarże podwrocone, Proroki wymordowane, jakie miał Alteracie na Sumnieniu? Jako więcey sam w sobie widząc podobne przeciw Bogu rebellie człowiek muśi się mieszać y trwożyć dla grzechow, ktore w nim takie zaniedbanie Chwały Bożey sprawuią.

2. Y dla tego grzechy niepokoią sumnienia, że są pełne głupstwa y szalenstwa grubego. O jakie szalenstwo! Większe każą mieć staranie człowiekowi o Ośle swym, a niżli o samym człowieku: Każą opuszczać Bramę żywota Niebieską, a otwierać bramę śmierći. Każą frymarczyć Chrystusa za Barabasza; każą wzgardzać słodkie jarzmo Pana Chrystusowe, a poddawać się pod przemierzłą pożądliwośći władzą. O brzydkie szalenstwo! O niezmierne głupstwo! Pisze Salo-

Prov. 30. 21. 22.

mon,

mon, *że dla Sługi głupiego, gdy panuie, poruſza ſię ziemia;* daleko więcey głupſtwem ſzalonym grzechu, poruſza ſię ſumnienie. Kto w ſobie tego nie czuie, niech ſię przypatrzy inſzym. Patrz, ći, co ſię chcą krzywd ſwych mśćić, abo kogo wprzod ukrzywdźić, prawie ſzaleią, a jako wśćiekli gniewem ſię miotaią: w myślach ſtraſznie ſię y nieſtatecznie uganiaią. Znowu ſtrachaią ſię y lękaią. O jak wiele zamieſzek! Potym wſpomniawſzy na karanie y żołd grzechu, dopierož mieć muſzą ućisk y utrapienie. Co widźiſz na drugich, (gdyż ſię ſnadniey cudzey twarzy przypatrzyć) rozumiey, że toż y w tobie grzech ſprawuie. Inaczey nie umie ten wilk piekielny, tylko ſzarpać, kłoćić, mieſzać owieczki Chryſtuſowe.

Lecz juz rzecz obracam do Was ludźie dobrego ſumnienia.

Chcećie w ſzczęśliwym zamku głębokiego pokoiu zażyć. Uſpokoyćie ſię przed Zakonem Bożym; Nie zaſadzayćie zbawienia ſwego na Cieniu. Ta katedra Moyżeſzowa ćwiczyła Zydy, ale nie może utulić ſumnienia. Uſługa Zakonu kropi y polewa krwią śmierći, y czyni abo Hypokryty, jakowi byli Pharyzeuſzowie; abo Ciężarem ſwym nieznośnym, czyni pracowniki zemdlone. Tyleż zażyway Zakonu Bożego, ilebyś ſię z niego grzechu znać nauczył, bo *przez Zakon poznanie grzechu.*
Ro.3.20. Y abyś w rzeczach nie rozpaczał, ogląday ſię na Zakon łaski, ktoryć nie na kamieniu, ale na ſercu Bog piſze.
Gal.3.13. Ro.10.4. Ogląday ſię na Pana Zakonu, JEzuſa Chryſtuſa, ktory za ćię Zakon wypełnił, y iuż mu koniec uczynił. Niedayże powſtawać przeklećtwu jego przećiw ſobie, ale ſię doſyć uczynieniem y błogoſławieńſtwem Pana Jezuſowym uſpokoy.

Na

Na drugą przeszkodę Szatańską, miey też pilny wzgląd y oko, abyś uciszył y uspokoił w sobie pokusy jego. Pokusy Diabelskie, są żądła śmierći, są nawalności, ktore topią; są ogniste strzały, ktore palą. Odpądzayże ie mocą Chrystusową, uderz ie niech się wracaią na wstecz, zkąd wyszły przećiwko tobie. Cielec ku zwodzeniu ludu Izraelskiego wyszedł z ognia, do ognia go znowu wrzućił Moyzesz, aby go zepsował. Zmija, ktora Pawła S. ukąśiła, wyskoczyła z ognia, ale znowu do ognia wroćić się musiała: Z ognia piekielnego wychodzą Pokusy Czartowskie, y sam Arcymistrz swych fortelow. Odpądzayże to tak, aby się znowu wroćiło to do ognia piekielnego, co z niego na woynę przećiw tobie wyćiągnęło. Snadnieyszyć teraz do pożyćia Szatan. Goździe one, zktorych wisiał na krzyżu *P. Jezus*, *Syn on Boga żywiące-*

Exod. 32. 4. 20. 24. Act. 28. 4. 5.

Marc. 16. 15.

wiącego, wieczne Szatanowi blizny zadały. Paszczekę ma, ktorą ryczeć może, ale żądło jego, y moc jego Chrystus potarł. Moc ona, ktorą szarpał, przybita na krzyżu Pańskim została: *sprzećiwiayćie się mu* iedno, a *Wiarą*, jako radźi Piotr S. Resistite Diabolo fortes in fide; *Sprzećiwiayćie się Diablu, mocni w Wierze; a ućiecze od was.* Wiara krwią się P. Jezusową oblewa. Nie śmie się tego jąć Szatan, co krew Pańska skropiła jako morowy Anjoł w Egyptćie, nie śmiał się dotknąć podwojow, krwią Baranka Wielkonocnego skropionych. Ućiec przed tym niepochybnie muśi.

1Petr.5.9 Iac. 4. 7.

Exod. 12. 23.

Swiat, w ktorym żyiesz, niech w twym sumnieniu namiotow nie rozbija. Pożera miłośniki swe świat, *wszystek we złym położony.* Iest własna woda, ktora ku dołowi bieży, tego się boy, że bieży świat

1 Ioh. 5. 19.

świat ku dołowi, gdźie ieſt piekło, y ſtek nieſzczęśćia. Uważ co ieſt słodkość ta, ktorąć świat podawa. Ieſt jako miod, ktorego skoſztował Jonatan na puſzczy. 1Sam. 14. 27. 43. Roskoſz mała, trocha miodu, ktorego niekażdemu do woli dadzą, ledwie y drugiemu skoſztować dopuſzczą. A koſztuią tego nie na tacach złotych, y śrebrnych, ale na laskach y regimentach twardych. Kto śię ztąd ſpodźiewa żyćia, prędzey znayduie śmierć. Poſtrzeż że śię, a czyń ſobie pokoy od świata; nie tak jako Bogacz on, ktory śię cale na zażywanie świata puśćił, mowiąc duſzy ſwey: *Duſzo, maſz wiele dobr złożonych na wiele lat: Odpoczynże, iedz, pij, bądz weſoła:* ale tak śię uſpokoy, żebyś ſumnienia twego miłość wſzyſtkę od świata wyrwał, y odrzućił. Luc. 12. 19.

Poyzrzy y na Grzechy. Jeśli od tego żądła Diabelskiego ſumnie-

mnienia swego nie uspokoisz, prożnoś sobie z świata, y z Czarta tryumphy obiecał. Stolica Diabelska są grzechy, jeśli ich nie zaniechasz, związą cię nie łancuchem obcym, ale twoią własną wolą. Zmażą cię takim brudem, ktorego ani mydłem, ani saletrą, nawet całego Oceanu wodami nie wybielisz Uczynią cię nieszczęśliwszym, niżli
Eccl. 9. 5. są umarli. Bo *ci, ktorzy są umarli, nic niewiedzą więcey.* Ale ty od grzechu uznasz wiele y po śmierći. Taka rzecz iest złość, że ieśli iey kto nie potępi, y w tym iey nie uprzedźi, potępienia nie uidzie. Od tak niebeśpiecznego grzechu, czyń sobie pokoy. Nie tak, jako zli, ktorzy wrzeczy biorą z nim przymierze, y zawieraią traktaty: ale tak jako cię naucza Duch mądrośći; wyrzucaiąc *grzech, aby nie*
Ro. 6. 12. *panował w ćiele śmiertelnym twoim.* Izraelczyki miey na przyklad, nie uspo-

uſpokoili ſię w ziemi odpoczynku, gdy Chananeiczykow, o ktorych był Bog przykazał, nie wyrzućili; ale tobie życzę, abyś nieprzyiaćioły twe, grzechy wyrzućił, y miał odpoczynek obfity, pokoy mnogi, hoyny jako rzeka, nieprzebrany jako morze.

O Panie JEzu wſpomagay nas z nieba ſwego, abyſmy mogli podeptać nieprzyiaćioły naſze! Sam nas prowadź w Sumnieniach naſzych do uſpokoienia, ktoryś ſam ieſt Xiążęćiem Pokoiu.

Tobie chwała na wieki!

****

O Uſpokoieniu Sumnienia

ROZDZIAŁ V.

Jakim ſpoſobem może być uſpokoione Sumnienie?

Byſmy temu wierzyć chćieli, co udawał ludźiom dowćipem

pem swym Wymowca Rzymski: Cicero. Corpora curari possunt, animorum nulla medicina est *Ciała leczone być mogą, ale dusz! żadnych lekow niemasz.* Nie trzeba by się nam pytać o sposobach, ktoremi sumnienie zchorzałe leczą? Ale wiemy zapewne, że Ægris corporibus simillima animi ægritudo, *Zbolałym ciałom podobna dusze boleść.* Zaczym jako ciała mogą być podzwignione z langworow, tak sumnienie może być ratowane z troski, a frasunkow: y jako do uleczenia ciał, zwoływaią Doktorow, pytaią się, ktoremiby receptami, abo syrupami chorobę leczyć mieli? tak postąpić sobie w złym zdrowiu y niebespieczenstwach sumnienia trzeba. Uczyńmys to w Imieniu Pańskim, Zrozumiewaiąc, ktore są lekarstwa y sposoby, do uspokoienia y uleczenia sumnienia należące?

Dwoia-

Dwoiakiey są natury te spo- Luc. 10.
soby, ktoremi mogą być ulecz- v. 34.
one dusze, poszarpane od szatana
y grzechu. Przez oley y wino
Samaritanowe, wyrazone są,
iedne przykre drugie zaśię, ła-
godne y miłe. *Lekarstwo*, ktore
się zda przykre ciału ludzkiemu,
iest prawdziwa Uniżoność, y upo- Humilia-
korzanie się przed obliczem Bo- tio.
żym. Uniżenie to iest, ktorym
z Pawłem S. nazywamy się nay- Ro. 7. 14.
większymi grzesznikami. To 18. 24.
uniżenie iest początkiem prawey 1 Cor. 15.
pobożności, y wszelkiey łaski, 8. 8.
przez ktorą sumnienie stawa się
spokoyne, y jako nie może do-
bre sumnienie oraz z pychą wied-
ney duszy być; tak nie może być,
aby sumnienie niespokoyne przy
uniżoności nie dało się naprawić.
Zawsze funduszem rzeczy wiel- Rerum
kich bywa uniżoność. Bez tey magna-
nic wielkiego żadnemu od Boga rum fun-
nie dano. Krol Syonski Dawid damen-
przyznał, że była Originałem tum Hu-
militas.
dostoy-

doſtoynośći jego. Bonum eſt mihi, quia humiliaſti me. *Dobra rzecz mi Panie, żeś mię uniżył.* Pierwey na głowie lichą czapkę, potym od złota koronę; pierwey w garśći kij paſterski, potym świetne ſceptrum nośił. O jako mu dobrze wyſzła unižoność, po ktorey jako po ſtopniu do Thronu y Majeſtatu śię garnął. Mądrze w tey materyey Auguſtin S. Magnus eſſe vis? A minimo incipe. Cogitas magnam fabricam conſtruere Celſitudinis, de fundamento prius cogita Humilitatis. Pięknie barzo, ile temu, ktory chce kſzałtować w ſumnieniu wielkiego pokoiu fabrykę. *Chceſz urość? pocznij od czego naydrobnieyſzego. Myśliſz wyſtawić wielki budynek wyſokośći, pierwey o fundamencie pomyśl uniżonośći.* Uniżenie y pokora duſze przed Bogiem, zależy *w Boleści za grzechy* niezmyślony. Co śię skruchą y boleścią ſerca, nazywa. Boleść ſerdeczna ieſt, *ſmutek wedle Boga*, gdy kto ſmući

Pſ. 119. 71.

Aug. ſerm 10 de verbis Dni.

Conſiſtit in dolore Pſ. 51. 19. 2 Cor. 7. 10.

ſmući ſię dla grzechow ſwych dopuſzczonych. Choćby nie było żadnego Inſtigatora, żadnego Piekła, żadnego Diabła, żadnego potępienia, przećię czuie ćięſzki ſmutek y żal, iż Boga grzechami obrażił. To ieſt Boleść. Mamy iey przykład we Zborze Koryntskim, Apoſtoł ią mianuie *Pokutą:* Cuius nunquam poeniteat: *ktorey nikt nie żałuie.* Smierć grzechu, nie tylko plaſtr, ieſt Pokuta: Zołć, ktore oczy czyśći, y zſumnienia zarazę, y ślepotę ośiera. O jak świętą duſza! O pobożne ſerce! ktore za grzech boleie. O jak łaskaw Bog na człowieka, gdy mu bolu takiego dodawa: bo prawdźiwie nie natura, zatwardźiałość ſerca kruſzy; ale łaska Boża niewymowna nas miękczy. Ibidem.

Zależy Uniżenie ſerdeczne y skrucha przed P. Bogiem, y *w Wyznawaniu grzechow.* Wyznа- Confeſſione.

znanie grzechow ieſt, nie tylko poſtanowienie u ſiebie jakoby Bogu objawić złośći swe. Co czynił Syn on Marnotratny, gdy
Luc. 15. 18. mowił: Proficiſcar ad Patrem meum. *Poydę do Oyca mego.* Ale też ieſt oſtre oskarzenie ſiebie ſamego, y obwinienie jawne przed Panem Bogiem, y ludźmi zgorſzonymi. Tobiaſz, gdy mu żołćią oczy zaślepione natarto, zdarł bielmo
Tob. 11. v. 12. z oczu ſwych, y zawołał: Ecce ego video, *Oto widzę.* Podobnym ſpoſobem człowiek grzeſzny, gorzkiey Pokuty żołćią napełniony, ozywać ſię ma z Tobi-
Pſ. 51. 5. aſzem; *Oto widzę.* Co? Dawid zrzetelniey mowi: iniquitatem meam ego cognoſco, & peccatum meum contra me eſt ſemper. *Nieprawość moię ia znam, a grzech moi, ieſt zawżdy przedemną:* y zaś napełnia wyznaniem uſta ſwe. Tibi ſoli o Deus peccavi. *Tobiem o Boże, ſamemu*
2 Sam. 12. 13. *zgrzeſzył.* A przed Natanem Prorokiem: Peccavi Domino. *zgrzeſzyłem*

szyłem Panu. Nuż syn Marnotratny jako się obwinia mowiąc? *Oycze zgrzeszyłem przeciwko niebu, y przed tobą.* Patrzże, co masz po grzechu przed Bogiem wykonywać? To, co Babilonskiego Krola na stolicę przywroćiło: Co Łotrowi w żądośći iego, aby był w Kroleſtwie Pana Chryſtuſowym dopomogło. Nie było złośliwszego nad Nabuchodonozora: na takie był karanie zarobił, y godźien był tyśiąckroć umrzeć on łupiezca dobr świętych. Zaczął był Bog karania iego, z Kroleſtwa wygnany na puszczą, żarł iuż przez śiedm lat trawę jako woł leśny: Ale skoro doszedł pokuty y wyznał Naywyższego na Niebie, przywroćił mu Bog godność Krolewską. Czasu męki swey Pan JEzus, rzekł Piotrowi: *Nie możesz teraz iść za mną.* Ale Łotrowi wyznawaiącemu grzechy, y oskarzuiącemu się powiedźiał; *Dźiś ze*

Luc. 15. 18.

2Reg.24. 13. 14.

Dan.4.31 33.34.

Ioh. 13. 36. Luc. 23. 41.43.

mną będźieſz w Raju. Wcześnie Łotr grzech wyznał, mowiąc towarzyſzowi ſwemu: *My zaiſte ſprawiedliwie; bo godną zapłatę za uczynki naſze bierzemy:* y wysłuchany, poſzedł za Chryſtuſem do Raju. Toż y tobie pozoſtawa wyznać grzechy, ponieważeś nad Łotra nie lepſzy. Bo w takim wyznaniu zaſiadła prawdźiwa Pokora grzeſznikow.

Deprecatione. Upokorzenie przed Panem Bogiem znależione bywa *w Przeprasżaniu gorliwym* Majeſtatu nieśmiertelnego. Przeproſzenie się zowie, gdy kto zwzdychaniem y żądośćią ſerca, odpuſzczenia grzechow prośi u Boga przez JEzuſa Chryſtuſa; a prośi tak gorąco y uśilnie, jakoby o żywot, abo o śmierć jego szło. Czego ieśli się chcemy nauczyć, przykład ſobie wyſtawmy *Manaſſeſa* Krola Judskiego, jako gorliwie y zwzdychaniem y ze łzami obrażonego

2 Paralip. 33. 11.12 Orat. Manaſſ.

Boga

Boga błagał: lubo znowu przykład *Łotra* przed oczy weźmy, jako się ten piłno Panu Chryſtuſowi do Kroleſtwa wpraſzał, a doſyć nam będźie na tym. Mamy pierwſze lekarſtwo ſumnienia, ale ręką umieiętną do ſerca go ſtroskanego przykładaymy. Coż za ręce plaſtr uniżonośći na rany duſzne przywijaią? Dwie ręce ſą y ſpoſoby.

1. Znajamość Zakonu. 2. Znajomość własnego ſumnienia. Cdźie prawa Zakonu znajomość, oświadczy, że niepodobna człowiekowi doſkonale w tym żywoćie zachować posłuſzenſtwo: Gdźie ſprawiedliwa znajomość ſumnienia, oświadczy ſtan Duſze przed Bogiem, y to co ią obćiąża, zaraz tam muſi być znaczna uniżoność y pokora.

Humiliationem applicat. Cognitio Legis. Cognitio Conſcientiae.

Drugie Lekarſtwo y ſpoſob uſpokoienia Sumnienia, ieſt krew

Sanguis Chriſti.

1Ioh.1.7. naydroższza Zbawiciela naszego JEzusa Chrystusa. Krwi Chrystusowey to świadectwo dawa Duch Boży, że ona Syna Bożego krew, omywa nas y oczyścia od wszelkiego grzechu. Czego dowodząc Apostoł do Zydow, bierze podobieństwo od krwie Starozakonnych ofiar y mowi:

Hebr. 9. 13.14. Si sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulae aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, emundabit conscientiam nostram, ab operibus mortuis. *Ieśli krew wołow y kozłow, y popioł Jałowice pokrapiaiący, zplugawione poświęca, ku oczyśćieniu ćiała: Jakoż daleko więcey krew Chrystusowa oczyśći sumnienie nasze od uczynkow martwych, ku służeniu Bogu żywemu.* Oto tu Apostoł jawnie dawa znać, że sposob naydoskonalszy, iedyny, wszystkie rany, y nieszczęścia w sumnieniu goiący, iest krew Pana Chrystusowa. Na tablicy jeden pobożną Inuentią ma-

malował *Jelenia*, ktory jadem zarażony prętkim zawodem bieży do zdroju. Pisał przytym; Vna ſalus. *Iedyne zdrowie.* Zaraza naſza, ieſt grzech. Zdroy, w ktorym ſamym, ſamo jedyne zdrowie, jedyne zbawienie naſze, ieſt krew P. Chryſtuſowa. Krwi błogosławiona, tobie te litery dane; VNA SALVS. *Iedyne zbawienie naſze.* Na co ſię oglądaiąc Doktor Kościelny piſze: Quid tam ad mortem quod non morte Chriſti ſanetur? *Co tak śmiertelnego, coby Pana Chryſtuſową śmiercią uleczono być nie mogło?* Pewnie w ten czas na krew Chryſtuſowę ſię był zapatrzył, bez ktorey śmierć Pańska nie była. Bernard.

Chćieymy proſzę, przypatrzyć ſię, z jaką ćięszkością y boleśćią ſrogą, krew ſwoię wylewaiąc, lekarſtwo nam gotował Chryſtus Pan? W Ogroycu, cudownym krwawym pośił ſię po-

tem, bez rany, bez ubićia. W Ratuſzu u Staroſty Piłata, ubiczowanie odniosł, y ćierniowym wiencem ukoronowanie: dopieroż na krzyżu, przebity oſtremi gozdźiami krew ſwoię naydroższą hoynie wylał: Coż było po tey pracy Pańskiey, y rozlewaniu krwie hoynym? To: Zeſmy być oczyśćieni na ſumnieniu inaczey nie mogli. Przeſtępſtwa naſze nie śniegiem; ale kroplami, ale ſtrumieniami krwie Pańskiey miały być uleczone. O czym tak mowi Prorok S. Izaiaſz: *On zraniony ieſt dla wyſtępkow naſzych; ztarty ieſt dla nieprawośći naſzych: a śiniałośćią jego ieſteſmy uzdrowieni.*

Hebr. 9. 22.

1 Ioh. 1. 7.

Iſa. 53. 5.

Dobrzy Chrześćianie, jakim naczyniem krew Pańską przyimiemy? Zakon Stary, gdy o ofiarach mowi, częſto przypomina krew na ołtarz wylaną. JEzu, Baranku niewinny, ſameś ſwoię własną

własną krew, nie cudzą, wylał. Ale gdźie iest *Ołtarz* na ktorybyśmy ią zebrali? Czy na pawimencie Piłatowym? Czy sama gora Trupichgłow? Nie. Coż tedy? Serce nasze miasto ołtarza podstawmy; serce unizone y skrusone. Niechayże ta krew, ktora padła na Zydy ku pomśćie; na ołtarz serc naszych pada, ku wybawieniu, y oczyśćieniu zmazy. Miawszy Lekarstwo krwie Pańskiey, widźiawszy w sobie ołtarz, na ktorym ią zbierać mamy, Patrzmy na ręce, ktore nam ten sposob oczyśćienia drogi y nieoszacowany przywłaszczaią. Przywłaszcza krew Pańską sumnieniu, z iedney strony ręka Lekarska: z drugiey strony bierze y przykłada sobie ręka niemocnego Patienta. Ręka Boża podaie, ręce człowieczey.

Applicat sanguinem Christi.

Ręka Boża iest *Ewangelia* zbawienna, Słowo Boże: To przykłada

Evangelium.

Isa. 53. 5. Matt. 26. 28. Heb. 9. 14 Rom. 5. 9. 10. Hebr. 10. 1-15. Exod. 12. 3. 13. 22. 23.

kłada nam krew Chrystusa JEzusa, świadcząc; że *siniałymi razy iego, iesteśmy uleczeni*. Ze *Chrystus wylał krew swoię na odpuszczenie grzechow*. Ze *krew Chrystusowa oczyścia sumnienia nasze od martwych uczynkow, ku służbie Boga żywego*. Ze *przez krew Chrystusowę poiednani iesteśmy z Bogiem*. Usłużywszy nam Pismo Swięte świadectwem; bierze ćienie dawne y figury, krew kozłow y ćielcow, krew Baranka Wielkonocnego, ktora uspokoiła domy synow Izraelskich w Egyptćie; y one stosuie do krwie Syna Bożego. To piękne podobieństwo uczyniwszy, do sumnienia ie naszego przykłada: z pewną obietnicą, że tak znami uczyni *krew Chrystusowa, oczyśćiaiąc sumnienia nasze od grzechow*; jako Zydy *krew Starego zakonu poświęcała, ku czystośći ćielesney*.

Heb. 9. 13 14. 15.

Z Stro-

Z Strony naſzey ręka, ktorą przykładamy utrapieniu Duſznemu krew Syna Bożego, ieſt *Wiara.* Wiara Chryſtuſa, ze wſzyſtkimi zasługami jego przyimuie, ogarnuie, y o tym ſumnienie upewniaiąc, ſpokoji. Wiara zapatruie ſię mocno w obietnicę Ewangeliey; przeſtawa na tym, że w Chryſtuśie mieſzka wſzyſtka doskonałość, ku zbawieniu wſzyſtkim, ktorzy wierzą. W tey zupełnośći *wiara oczyśćia ſerca* od ſumnienia złego: Wiara zbawienna jeſzcze tak oczyśćia, że nie tylko przywłaſzcza ſobie moc y skutek krwie Chryſtuſowey; ale też gładźi przewinienia naſze, gdy dobrodźieyſtwa idące z mocy Chryſtuſowey, ſwoimi właſnymi czyni. Owa ſtawa ſię nam Anjołem onym, ktory mowił Gedeonowi: *Pan ztobą.* Stawa ſię nam głoſem Chryſtuſowym, ktory wyrzekł Pan po Zmartwychwſtaniu: *Pokoy wam.* Tak

Fides.

Ioh. 1. 16
It. c. 3. 16.

Act. 15. 19.

Iud. 6. 12
Luc. 24. 36.

Rom.5.8. Tak *usprawiedliwieni z wiary pokoy mamy, u Boga, przez Pana naszego JEzuja Chrystusa.*

SpiritusS. *Trzecie Lekarstwo* y Sposob uspokoienia sumnienia iest, *świadectwo Ducha?* ktore nam łaskę Bożą, nie tylko pod czas teraznieyszy, ale y na czas przyszły, pieczętuie. W tym zapieczętowaniu Duch święty pociechę swą odprawuie. Bo naprzod świadczy, że fundamenta łaski w osobie strapioney się znayduią. Potym, ze Słowa Bożego przywłaszcza nam, co obiecano iest Pokutuiącym, wierzącym prawdźiwie.

Miawszy tę drogę szczęśliwą, (ktora się wielom fortunnie nadała) zażywaymyż ku uspokoieniu Sumnienia srzodkow od Boga objawionych.

1Petr.5.6 *Uniżaymy się pod wielmożną ręką Bożą:* Nie masz nic niższego nad

nad ziemię, z ktorey ſtworzeni jeſteſmy; Wielkość Boża będąc nieporownana, a wżdy ſię zabawia maluczkimi y pokornymi. Dźiwny Bog, nic wyſokiego nie obiera, ani w ten czas, gdy na Majeſtaćie Niebieskim ſiedźi; ani w ten czas, gdy z Majeſtatu ſwego na ziemię, w naturę ludzką zſtąpił. O czemużbyſmy ſię y my uniżać niemieli! Ma to Bog, że y ſprawiedliwy ſłuſznie ſię powinien przed nim korzyć, y mowić: *Nic na ſię niewiem, wſzakże nie przeto uſprawiedliwiony ieſtem?* A coż grzeſznicy? iżali mu ſię zniżać nie maią? 1 Cor. 4. 4

Unżoność naſzę wſzyſtkę wylewaymy na zbawienne dźieło Pokuty świętey. Chryſtus, y Przesłaniec iego Jan S. to nam prawo ogłośili. Poenitentiam agite. *Pokutuyćie.* O prawo! O mandaćie! Prawo to, nię tylko ieſt prawo, ale prawo do zbawienia. Marc. 1. 15. It. v. 3. 4.

Bo

Apoc. 2.5 Bo *ieśliby kto nie pokutował. Bog wzruſzy Lichtarz iego zmieyſca ſwego:* A co z tą purpurą y czerwcem pocznieſz? grzechy ſię bez prawdźiwey pokuty niewybielą. *Pokuta*, trąd duſzny lekarzowi odkrywa: Ludźi prowadźi między Anioły: ſtworzenie przywodźi Stworzyćielowi: owcę błędną ukazuie ſzukaiącemu: y ſetny groſz w prochu zgubiony oświeca: Ray otwiera: Synowi Marnotratnemu Oyca przepraſza. O jak drogi y przezacny śrzodek dobrego wſzyſtkiego Pokuta! Udayćież ſię do niey ochotnie. Przepraſzaymy Stworzyćiela ſwego prętko, pokiſmy w drodze y gośćinie. Patrzmy jakoſmy mu obelgę y ſromotę wyrżądźili. On nas na wyobrażenie ſwe ſtworzył, a myſmy wyobrażenie jego pozamazowali. On wſzyſtek świat kwoli nam uczynił, a myſmy nic kwoli niemu nie czynili. On dla

nas

nas na krzyżu wiśiał, a myśmy mu żołć y ocet podali: ćierniowym y głogowym wiencem skłoli; włocznią bok jego przebili. O nędznicy! O jako wiele złośći, w naśzey złośći! Wymowić śię nie możemy, pozoſtawa abyśmy przypadali do świętych kolan jego, y przepraśzali go wołaiąc: *Panie zmiłuy śię nad nami.* Pſ. 6. 23. Ir. 51. 4. *W gniewie twym nie naćierai na nas. Panie odpuść, a od grzechu omyi, oczyść nas.*

Szukaymy w miłośierdźiu jego miłośierdźia. Zebrawśzy na ołtarz ſumnienia onę krew Syna Bożego naymilśzego, ktorą do krzyża Kapłan naywyżśzy przykowany, poświęćił na wieki; aby była przyiemnieyśza niż krew Ablowa; zwłaśzcza aby nie o pomśtę do Boga wołała, ale o odpuśty y pofolgowanie. Ofiaruymyż ią Bogu Naywyżśzemu. Mowmy: Weyrzy Panie nayłaskawśzy, Hebr. 12. v. 24.

skawszy, a wspomni czyia to krew? Syna twego, ktory sługę
Isai. 53. 1.7. odkupował; Dawcę żywota, ktory jak Owca ku zabiciu wiedźion był. Krew to niewinnego Szafarza Zbawienia, ktory nie ulęknął się za grzeszne sposobu śmierci naysroższego. Weyrzysz na tę krew drogą o Krolu świetych. Omyi mię nią, od złości moich. Takim krwie Pańskiey ofiarowaniem, gaśmy upalenie y pożogi sumnienia naszego. Są niektore ognie, ktore się nie wodą gaszą. Ogien sumnienia taki iest, ktory do ugaszenia, krwie, nie wody potrzebuie, a ta iest krew Pana Chrystusowa.

Na ostatek dawaymy mieysce świadectwu Ducha Swiętego. Ten świadek Niebieski świadczy Duszom naszym żesmy *przeniesieni z śmierci do żywota.*
1 Ioh. 3. 14. Gal. 3.13. Swiadczy przeciwko Zakonowi: Że *Chrystus nas z przeklęctwa jego wyba-*

wybawił. Swiadczy przeciw Czartowi: Ze *Syn Boży na to się pokazał, aby zespował uczynki Diabelskie.* Swiadczy o świecie: Ze *przemija y z pożądliwością swą.* O grzechach, że *Chrystus umarł za grzechy nasze.* Swiadczy o upadkach, że y na sprawiedliwych przychodzą. Swiadczy o Pokucie: Ze znayduie łaskę, y śiłu do nieba uprzedza. Swiadczy o Prześladowaniu: że Bog swych Synow naymilszych snopeczek, tym rzemieniem wiąże: y nie iest to znakiem odrzucenia, owszem znakiem Pobożności, krzyż cierpieć. Swiadczy w życiu, y śmierći naszey, że *choć żywiemy, choć umieramy, Pańskimi iesteśmy.* Przyimuymyż to świadectwo jego, y wyroki. *Ieśli świadectwo ludzkie przyimuiemy, świadectwo Boże większe iest.* Nie omylimy się na tym rękoymiu naszym, owszem się uciszymy. Gdy widział Jakob upominki od Syna z Egyptu

1 Ioh. 3. 8.
1 Ioh. 2. 17.
Rom. 4. 25.
Iac. 3. 2. Ier. 3. 12.
Hebr. 12. v. 5. Rom. 14. 8.
1 Ioh. 5. 9.
Gen. 45. 27.

Ioh. 15. v. 26. gyptu, *ożył Duch jego.* Duch święty ieſt upominek z Nieba, od Pana Chryſtuſa. Kiedy go nam Bog dawa poczuwać w ſercu, ućiſzmyſz ſię w ſumnieniu, tak mocnie y gruntownie, żeby

Rom. 8. 38. y *nas ani śmierć, ani Aniołowie, ani Mocy*, ani przymuſzenia, na wieki nie ztrwożyły: Przez Pana naſzego JEzuſa Chryſtuſa Amen!

****

O Uſpokoieniu Sumnienia

ROZDZIAŁ VI.

Ktore ſą znaki uſpokoionego Sumnienia?

Nie tak wiele należy, oſtremu dowćipowi ludzkiemu, na Contemplaciey Poſtawy Niebieskiey, na wyrozumiewaniu czaſow, y pogody. Bo lubo dowćip ludzki ma znać czaſy, Ani-

Eccl. 8. 5. mus ſapientis novit tempus, *Czas y przyczyny zna ſerce mądrego.* Lubo nie

nie ma mieć Ptactwo nad człowieka. *Bocian na powietrzu zna uſtawione czaſy ſwoie, y Sinogarlica, y Zoraw, y Iaskołka;* mowi Hieremiaſz. Ale iednak mnieyſza to zabawa człowiecza Faciem coeli dijudicare. *Poſtawę nieba rozſądzać.* Czynili to y Pharyzeuſzowie. Ma inſzą zabawę, inſzą twarz, inſzą complexią człowiek. Faciem conſcientiae. *Poſtawę Sumnienia.* Natym więcey mu daleko należy, niż na ſignaturach. To mu oblicze upatrować y poznawać nayprzyſtoyniey. W tym bowiem, gdy nubilum, *Pochmurno*, naynędznieyſza; gdy ſerenum erit, *Pogodno*, nayućieſznieyſza. Poczymże poznać Faciem Conſcientiae, Poſtawę uſpokoionego, y pogodnego Sumnienia?

Ier. 8. 7.

Matt. 16. 3.

1. Znaki pogodnego ſumnienia chcećie obaczyć? Pierwſzy ieſt, *Wolność od boiaźni.* Wielce ten affect boiaźni panuie w ludźiach.

Non trepidat.

Boimy się językow ludzkich, Przypadkow, Prześladowania, wielu rzeczy przyrodzonych, Wężow, Pioronow. Lecz gdy się wypogodźi sumnienie, Non trepidat. *Nie lęka się.* Pisze Moyżesz o Pharaonie. Między plagami posyłał Bog do niego błyskawice y piorony. *Mowi do Moyżesza, uproś u Boga, aby przestały gromy Boże, y grad. Obiecał Moyżesz; Gdy wynidę z miasta, podniosę ręce moie ku Panu, y ustaną piorony, y grad nie będzie więcey.* Foremna y trefna sprawa. Lęka się Pharao z dworzany swemi pioronow, Majestatu Krolewskiego zapomniawszy, kryie się. A Moyżesz za miasto wychodźi, nie dbaiąc nic, choć ostre groty pioronow latały około niego. Zkądże to pochodźiło, tylko z dobrego y uspokoionego Sumnienia, jakiego nie maiąc zły lęka się, a dobry beśpieczen, y niepotrwożon. Co proszę Dawi-

Exod. 9. v. 28. 29.

da

da utwierdzało, w niebezpieczeńſtwach, ktore go od Krolow zwaśnionych zachodźiły? śmiele śię im præſentować chce mowiąc: *Będę mowił o świadectwach twoich przed Krolmi, a nie będę zawſtydzony.* Nic inſzego wierzćie mi, tylko dobre Sumnienie. Pytano iednego Philozofa, ktoraby rzecz nie podlegała boiaźni? odpowiedział: Conſcientia bona. *Sumnienie dobre.* Malował drugi, Xiężyć na ſpalerze, w nocy bieżący, kupę pſow leżących, pyſki do gory podnioſzy na Xiężyć ſzczekaiących, dał przy tym ten podpis: Vbique tuta. *Wſzędźie beſpieczny.* Daymy tę Imprezę ſumnieniu. Gdy wolne y uſpokoione, nic mu nie zaſzkodźi. Ani nieprzyiaćiel okrutny; Ani łupieżca zazdrośćiwy; Ani obmowca uſzczypliwy. Wſzyſtkie męki ma za żarty. Wſzędźie bezpieczne. Premat corpus, trahat mundus, terreat Diabolus, illa erit ſecura.. Pſ. 119. 46. Ferd. 1. Dux Flor. Bernard.

Niech uciſka ciało, niech targa świat, niech ſtraſzy czart, ono będźie bezpieczne. O nie darmoż takie ſumnienie miał ſobie za nayſzlachetnieyſzą chwałę, wielki Poganow Apoſtoł mowiąc:

2 Cor. 1. 12. Gloria noſtra haec eſt, teſtimonium conſcientiae noſtrae. *Toć ieſt chluba naſza, świadectwo ſumnienia naſzego.*

Non accuſat. 2. Wolne ieſt od kołatania. Przeſtawa człowieka oskarzać, owſzem za nim do Boga mowi.

1 Ioh. 3. 21. Jan S. napiſał: *Ieśliby nas ſerce naſze nie potępiało, ufanie mamy ku Bogu.* To po ſumnieniu ſpokoynym mamy, że nie oskarza, ani potępia. Mało na tym? Przeſtawſzy być Inſtigatorem ſurowym, za nami, y od nas do Boga ſię odzywa głoſem dufliwym, świadecznym, wiernym. W Ezechiaſzu widźimy jako to ſumnienie czyniło. Gdy uſłyſzało wydany wyrok śmierći na Krola niemocnego, tym ſię głoſem ozwało:

zwało: *Wspomni o Panie teraz, żem chodźił przed tobą w prawdźie y w sercu uprzeymym czyniąc co dobrego iest w oczach twoich.* O szczęśliwy głosie! O nayćiższe sumienie! ktore za człowiekiem tak do Boga mowi. Isa. 38. 3.

3. Zwierzchność ma spokoyne sumnienie w człowieku y starszynę. W spokoynym sumnieniu wola władza, Affekty, żądze poddawaią się y posłuszeństwo wyrządzaią Rozumowi oświeconemu. Wola tego chce, co iey Rozum oświecony łaską Bożą radźi. Rozum radźi, do czego od Boga ma powod y oświecenie: y we wszystkim chce się zrzetelnie z upodobaniem Bożym zgadzać. Pytaymy Jozefa, Jakie mu owo sumnienie rady zdrowey, z cnotą zgodney, Panu Bogu dźiwnie przyiemney dodowało czasu pokusy naytrudnieyszey? Pewna, że to sumnienie spokoyne, świętemu Zaprzedańcowi, Consiliarzem Dominatur. Gen. 39. 8. 9.

rzem według Boga było. O jakoż to nieomylny znak sumnienia spokoynego.. Cum mentem Deo, & menti carnem subiugamus, pacem conscientiae habemus. *Gdy duszę Bogu, a duszy ciało poddawamy pokoy sumnienia mamy.* Doskonaleć to ieszcze nie bywa w tym żywoćie; ale same początki y odwagi Ducha, gdy niedopuszczaią grzechowi panować w śmiertelnym ćiele, szczęśliwe są. Bo upewnić nas o uspokoieniu Sumnienia mogą.

Greg. lib. 6. moral. in Iob. c. 16.

Animum gerit sua sorte contentum.

4. Uspokoione Sumnienie przestawa na szczęśćiu swym, na jakim bywa od Boga osadzone. Inśi nie uważaią, że to wszystko, co ćierpiemy, nad czym stękamy, czego się lękamy, iest Trybutem y podatkiem żywota śmiertelnego; od czego uwolnienia aniby się spodźiewać, ani żądać trzeba. Przeto chćiwi są na łakome zbiory, nie smaczny im chleb płaczem y łzami ubogich roz-

roztworzony, zazdrośćiwi ſą inſzym w doſtatku płynącym: Lecz ſpokoyne ſumnienie, wolą Bożą ſię miarkuiac, przeſtawa na takiey pogodźie, na takiey fortunie, na jakiey ią chce mieć wola Boża. Chce Pan Bog abyś zdrow był, znowu abyś poſtękał; Podoba ſię oboia wola Boża, ſumnieniu ſpokoynemu, lubo zdrowym być, lubo ſtękać. Mamy na Abryśie Dawidowym takowe ſumnienie. Gdy ućiekał przed Abſalonem, y rozkazował z Arką Kapłanom powroćić do Hieruzalem, mowi: *Ieśli znaydę łaskę w oczach Pańskich, przywroći mię zaśię, a ukaże mi ią, y przybytek ſwoy. Aieżeliby tak rzekł; nie podobaſz mi ſię: Otom ia, niech mi uczyni: co dobrego ieſt w oczach jego.* O ſpokoyne! O tak oſtrym ſzczęśćiem ukontentowane ſumnienie! To tylko chce, co Bog zechce. Chce Bog, abym ſię wroćił, y ia chcę: Nie chce 2Sam.15. 25.

abym oglądał znowu Przybytek jego, ani ia chcę: Niech uczyni Pan, co dobrego ieſt w oczach jego; Owom ia. Rowne Dawidowemu, ſumnienie Pawła S. mowi: *Nauczyłem ſię na tym przeſtawać co mam.* Słuchayćież inakſze ſumnienia. *Czemu ſię ſmućićie duſze, y czemu ſię trwożyćie? Czekayćie na Boga.* Sumnienie ſpokoyne mowi: Tylko na Bogu ſpolega duſza moia, *od niegoć ieſt zbawienie moie.*

Philip. 4. 11. Pſ. 43. 5. Ier. 3. 23.

5. Wylatuie, y wzbija ſię do nieba dobre Sumnienie. O Zydach mowi Prorok: Avolabunt quaſi Columba de terra Aſſyriorum: *Przylećą jako gołębica z ziemie Aſſyryiskiey:* Niech ma to podobieńſtwo ſumnienie ſpokoyne. Jako Gołębica z ziemie Aſſyryiskiey właśnie służy ſpokoynemu ſumnieniu. Aſſyryiczycy Gołębicę za ptaka poświęconego mieli. Szkodzić iey żaden nie śmiał. Na ſumnienie ſpokoyne, ktoby ſię targnąć śmiał

Evolat. Oſeæ. 11. v. 11. Crinitus l. 24. de Honeſta diſcip. c. 2

śmiał? *Ktoż będzie skarzył na wybrane Boże? Bogći iest, ktory usprawiedliwia.* Także ptakowi swobodnemu wolno, wysoko wylatywać, y pod niebo się pomykać: Y sumnieniu spokoynemu bieżeć do Boga wolno. Nazwał Makary sumnienie skrzydłem napierzonym: y porownał człowieka do ptaka. Ten jednak rozdział uczynił; że niezbożny lubo ma skrzydła, ale jakoby obćięte; bo złym sumnieniem latać do gory Niebieskiey nie może. Człowiek zaś pobożny, ma skrzydła zupełne dobrego sumnienia, podlatuie śmiele; wznosi ręce swoie w świątobliwości. Wznosi zabawy swoie, y gniazdo im wije w niebie. *Obcowanie nasze w niebie iest.* mowi Apostoł. Wylatuie oczyma swemi y w wiecznym słoncu się przegląda: Wylatuie głosem swoim, y tego wzywa, abo mu ku chwale wykrzyka, ktory w słoncu, y nad słońcem

Rom. 8. 33.

1 Ioh. 3. v. 21. Ala plena plumis.

Colos. 3. 1

Philip. 5. 10.

cem rozbić raczył Namiot swoy. O naymilsza, y naycudnieysza spokoynego sumnienia zabawo! Ileż ich iest, ktorzyby z morza wyśiadszy, niepogod, y wiatrow swowolnych uszedszy, pogodnego Nieba, y spokoynych brzegow doczekawszy się, uderzyli w pierśi swe, y oddali Bogu modlitew pilnych wesołe melodie? Rzadko takich uirzeć, rzadko.

Silius l.7. Belli Punici. Rarae fumant felicibus arae.

Nie takie iest sumnienie, y owszem skoro na brzegi bezpieczne wyśiadło, skoro hałasow y trudnośći swych pozbyło, zaraz się Panu Bogu odzywa. Lataią wysoko ku Niebu y obłokom, modlitwy jego: To znak swobody y pokoju jego: gdy mowi, Pana Boga chwaląc z Dawidem:

Ps. 30.12 13. *Odmieniłeś płacz moy wpląsanie, ziąłeś ze mnie wor moy, a przepasałeś mię, radośćią: Panie Boże moy na wieki wyśpiewać ćię będę.*

O

O Uspokoieniu Sumnienia.

ROZDZIAŁ VII.

Jako zatrymać Uspokoione Sumnienie?

Chrystus Boga żywego, żywy Syn, upomnienie Niebieskie dawać raczy zborowi Philadelfenskiemu, mowiąc. Ecce venio cito, tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam. *Oto idę rychło, trzymay to maſz, aby nikt nie wźiął Korony twoiey.* Apoc. 3. v. 11. Do rzeczy wszystkich Duchownych służy to upomnienie. Lecz między inszymi ściąga się do zatrzymania Uspokoionego Sumnienia. Kto zdaru Bożego doszedł tego, iż ma dobre sumnienie, ma się starać, aby ie zatrzymał. Bo pewna to, że y na Uspokoione Sumnienie Szatan rekurs czyni, y z śiedmią Duchow gorszych na odwrot przychodźi. Ieśli tedy nieprzyiaćiel czuie, aby człowieka w nay gorszą,

ſzą, y przeklętą recidiwę wprawił; Pogotowiu godna y słuſzna rzecz ieſt człowiekowi, prace y ſtarania przyłożyć; godna Zamek ſumnienia mocno oſadźić y uforſtyfikować, słuſzna ieſt porządnie ſię na to przygotować y opatrzyć, aby Pokoy ſumnienia zatrzymać, y całość jego zadźierzeć.

Ktorymby to ſpoſobem być mogło, przedłożę w Imieniu Pańskim. Wiele ludźi takowyeh ieſt, ktorzy miawſzy dobre ſumnienie, niedbalſtwem y nieoſtrożnoſćią ſwą ono utracaią. O tych mowić inaczey nie możemy, tylko że nie słuchaią co Apoſtoł
1 Tim. 1. 19. Chryſtuſow napiſał: Retine fidem & bonam conſcientiam. *Miey wiarę, y dobre ſumnienie.* A nie tylko słow tych świadomi nie ſą, lecz porządek od Boga ukazany opuſzczaią. Bog lud Izraelski nie tylko do źiemie odpoczynienia wprowadźił; ale też kazał iey

mocnie

mocnie bronić od Poganow; y wzbudzał uzbroione mocą swoią Hetmany, ktorzy czułością swą waleczną, posiadać obcym narodom Ziemie świętey nie dawali. Tymże sposobem zrządził Bog około sumnienia, aby człowiek doszedszy uspokoienia dusze swey, starał się oto, jakoby sumnienia znowu nie naruszył, y dobroći jego nie stracił. Sumnienie iest jako zrzenica w oku, ktora nayśubtelnieyszą igłą raniona, nie tylko zaboli, ale też y wzrok traći. Sumnienie iest jako Igła żeglarska, bez ktorey pomocy okręt nie może być nakierowany do Portu pożądanego. Sumnienie iest jako wieża Dawidowa, z ktorey po tyśiącu Puklerżow y Tarczy wiśi. Straćiwszy tę wieżą, a coż będzie człowiek? Będzie jako ow, co pozbył wszystkiey obrony. O boday żeby to uważać y pytać się, jakieby wzbudzić Wodzce, jakich-

Cant. Cantic. 4. v. 4.

kichby przywołać Hetmanow, ktorzyby nam pokoy, Przeſtrzeńſtwo, y ſzczęśćie ſumnienia zatrzymali.

Spoſoby zatrzymania Pokoju ſumnienia, pod iednym ſię Tytułem liczą, zwłaſzcza wſzyſtkie ſię zowią Actiones vitae, fidei reſpondentes. *Sprawy żywota, zwiarą zgodne.* Nazywa ie Sekretarz Niebieskiego Konwentu, Apoſtoł S. Paweł; *Zołnierzką dobrą: Boiem dobrym, ktorym zatrzymawamy wiarę, y dobre ſumnienie.* Inſi zowią nowym Posłuſzeńſtwem, Sprawiedliwoścą, Naśladowaniem P. Chryſtuſowym. My zawſze motżemy zwać, ſprawy żywota nowego, uczynki dobre z Ducha Chryſtuſowego pochodzące. Do tych wiedźie nas Apoſtoł, mowiąc: Abyſmy *Duchem poſtępowali.* Wiedźie Chryſtus, mowiąc: *Abyſmy dobrymi uczynkami świecili.* Y w tym znak dobrych założył.

1 Tim. 1. 18. 19.
2 Tim. 4. 7.
Nova obedientia Fructus Spirit. S.
Gal. 5. 16.
Mat. 5. 16.

Qui

Qui manet in me, & ego in eo, fert fructum multum. *Kto mieſzka we mnie, a ia wnim, ten przynoſi wiele owocu.* Uczynek dobry ma być nie od ludźi wymyślony, ale od Boga w jego świętym Słowie przykazany. Bo ſama wola Boża ieſt, ktora uczynkom dobroć przydać może. Zkąd Pharyzeuſzom Pan przymawia, że go *nadaremno chwalili, ucząc nauk y uſtaw ludzkich.* Bog zas u Ezechiela Proroka przykazuie. In praeceptis meis ambulabitis. *W uſtawach moich chodźćie.* Bo żeby się uczynek podobał Bogu, nie ludźiom tylko, aby był przywiedźiony ku porządnemu y świątobliwemu Celowi, ku chwale Bożey, zbudowaniu bliźniego, y własney duſze zbawieniu, słuſznie ma być na uſtawie Bożey, nie ludzkiey zbudowany.

Ioh 15.5.

Mat.15.9 Marc.7.7

Ezech. 20 19. 20.

Przeyzrzawſzy się w tym, co zowią uczynkiem y ſprawą żywo-

wota; Możesz taki Rozdział y Porządek uczynić:

Recordatio Dei. 1. Akcia dla zatrzymania dobrego sumnienia, iest ustawiczne wspominanie Pana Boga. Wspominanie Pana Boga nie zależy w płochym y niegruntownym o Bogu pomyśleniu. Bo to y niezbożni obłudnicy miewaią, ktorzy iednak bluźniąc y z Boga się naśmiewaiąc, dalecy być od wspominania Pana Boga muszą; Ale iest wzmianka Boża, z chwałą y z boiaźnią Imienia jego, kiedy kto do chwał Bożych, do boiaźni Bożey, do Przykazań jego nayświętszych przystępuie; a do tego się przywodźi wspominaniem Boga. O jako to potrzebna do rządu naszego Cnota! Z zapomnienia Pana Boga, woli, y dobrodźieystw jego, rośnie wszystek przeklętey niezbożności zaśiewek. Znać to na Izraelczykach, ktorzy krew wylewali;

Bo-

Bogow obcych ſobie naczynili, Cudzożiemce y wdowy gwałćili, Sabaty Bože, y Swięta łżyli, y więcey tych grzechow znaydźieſz. Co wſzyſtko nie zkąd inąd płynęło, tylko z zabaczenia Pana Boga. Oblitus es mei, ait Dominus Deus. *mowi Bog, zapomniałeś mię,* o Izraelu. Z drugiey ſtrony wſpominanie Pana Boga piaſtuie Pobożność, gromi grzechy, tuczy ſumnienie dobre. O bodaybyſmy tylko to mieli! czyniąc, co radźi czynić Salomon: *Pamiętay na Stworzyćiela twego, w dni młodośći twoiey.* Stworzyćiel naſz ieſt Bog, a my jego Rodźina. Uczyniłes nas. A dla kogoſz? Dla ſiebie ſamego. O ktożby go nie wſpomniał? W kwiatku go widzę, nie tylko w obłoku: Noc y dźien mi go pokazuie. O jakoż go zapomnieć? Zyczyć ſobie muſimy, aby w dźien przygody Pan Bog ſobie o nas wſpomniał. Co chcemy aby nam

Ezech. 22 12.

Eccl. 11, 1 Act. 17. v. 29.

iśćił, to my Bogu za wczasu ofiaruymy. A urośnie z wspominania Bożego, takie dobr Duchownych y cnot świętych żniwo, ktore nam sumnienie, przy zdrowiu jego y pokoju zatrzyma.

Meditatio legis. 2. Ma w nas być Rozmyślanie Zakonu Pańskiego we dnie y w nocy. Przykładem onego szczęśliwego męża Dawidowego, ktory wedle Psalmu w Zakonie Pańskim *Rozmyśla we dniey w nocy.*

Ps. 1. 2. Zakon Boży iest jako Gumno w Mieśćie głodnym. Iest jako łąka zielona wonnego kwiećia pełna; Iest Słowo Poiednania naszego z Bogiem; Iest droga na ktorey Pan przykazał Anjołom, aby nas strzegli. Iest Zakon Pański naczynie zbawienia, ktorym wszechmogący miłośierdzie nam podziela. Iest go dla czego uważać y w nim pilnie rozmyślać. Do tego upomina Prorok:

Esa. 34. 16. Requirite diligenter in libro Domini, & legite

gite, *Szukayćie w Xięgach Pańskich, a czytayćie.*

3. Lecz iż nie prozne ma być Zakonu świętego Rozmyślanie, trzeba daley postąpić, y mocnie to u siebie postanowić, żeby na potym Pana Boga nie obrażać, y chcąc, wiedząc, w grzechy się nie wdawać, ale Przykazań Bożych przestrzegać. Bo *błogosławiony, ktory czyta, y ći ktorzy słuchaią Słow Proroctwa tego y zachowywaią to, co w nim iest napisano.* Kto rozmyśla, a nie czyni, sługą iest wiedzącym wolą Pańską, acz go to nie obroni; bo iż nie czynił wiadomey woli Pańskiey: vapulabit plagis multis. *Wielce będźie karany.* A do czynienia Zakonnych przykazań masz się obowięzywać, nie tylko do wielkich, ale y do małych. Bo niebezpieczna y małe rzeczy w Zakonie przestępować. Oku y zdźbło małe zaszkodźić może; Firma propositio. Apoc. 1. 3 Luc. 12. 47.

Sumnieniu wtąż y małe odstąpienie, abo opuszczenie przymierza. Oczym Jakub S. mo-
Iac. 2. 10. wi: Quisquis totam legem servaverit, impegerit autem in unum, in omnibus tenetur. *Ktobykolwiek zachował wszystek Zakon, a w iednymby upadł, stał się winien wszystkich Przykazań.* Ieszcze iednak umiarkowonie muśi być, żebyś nie tak się sadźił przy małych, jakobyś większe miał porzucać. Pharyzeuszowie nie kładli pieniędzy za krew do Korbony, a krew niewinną na się brali. Z nimi Herod przyśięgi łamać niechce, a Jana S. ścina. Na stronę te przykłady. Przymierza Bożego mandaty, tak mieć wszystkie u śiebie trzeba, aby y małe czynić, y wielkich nie opuszczać. To przykazań Bożych pełnienie, ma być postanowione że wszystkiego umysłu, z serca, z dusze, y ze wszystkich śił ćielesnych. Wczym nam przodkuie Krol Jo-

zyasz,

zyaſz, *ktory uczynił przymierze przed Panem, że chce chodźić za Panem, y ſtrzedz rozkazania jego, y świadectw jego, y wyrokow jego, ze wſzyſtkiego ſerca y ze wſzyſtkiey duſze. &c.* Wſpomnimy y Danielowe towarzyſtwo: ći odpowiedaią Krolowi Nabuchodonozorowi mowiąc: *Lubo Bog naſz, ktorego my chwalimy, (ktory mocen ieſt wyrwać nas z pieca ogniem pałaiącego, y z ręki twoiey, o Krolu) wyrwie nas: lubo nie wyrwie. Niechći będźie wiadomo, że Bogow twoich chwalić nie będźiemy.* O świete! O odważne poſtanowienie! 2Reg.23. 3. Dan.3.17 18.

4. Ku zatrzymaniu dobrego ſumnienia, należy uſtawiczne ochędoſtwo y pilny dozor ſumnienia. Trzeba zawſze oſtrym rozſądkiem właſne drogi ſwe y poſtępki pilnie rachować. Gdy uleżeſz na łożu ſwoim, y będźieſz bez przeſzkody, pierwey niżli Cultus Conſcientiæ.

sen oczy przyoblecze, dobądź Xięgi sumnienia wewnętrzney, wspomni występki, ktorycheś się dopuścił, słowy, myślą, y uczynkiem. Wysadź sobie wiadomość serca twego na warstat przed oczy. Sądź się Trybunałem domowym, czyń, co w Krolu Ezechiaszu chwali Pismo; gdy mowił o sobie: *Będę przypominał wszystkie lata moie, wgorzkości duszę moiey.* Masz w sobie wielką materią do myślenia: Coś mowił, czynił, coś złego, abo dobrego wykonał. Mala si feceris dole, de bonis vero gaude. *Złe ieśliś uczynił boley, ieśli dobrze, raduy się.* Do tey zabawy przywodźili się Poganie; Animus quotidie ad rationem reddendam vocandus est. *Umyśl do liczby czynienia na każdy dzień przywołany ma być.* Y czynili to Gymnosophistowie u Indow, ktorzy do stołu z młodszych żadnego nie przypuszczali, aż się z swoim sumnieniem poracho-

Isa. 38. 15.

Apud Stob. Serm. 3. Seneca.

rachował. Pub. Sext: przy skończeniu dnia, maiąc się na łożu uspokoić, te sobie pytania zadawał: Coś dźiś złego uleczył? ktoremuś się grzechowi sprzećiwił? w czymeś się poprawił? Bog stworzywszy świat, y wszystko, co na nim osiadło, obeyrzał się na robotę reki swey, aby obaczył, co budowała y stworzyła prawica jego. Ieśli tedy Bog obacza y przepatruie sprawy swe, ktore kwoli człowiekowi czyni, jako daleko więcey człowiek ma się przeglądać w sprawach, ktore kwoli Bogu wykonywa. Oględuiemy na każdy dźień, szaty, ręce, y twarzy swoie; daleko więcey oględuymy sumnienie. Szukamy w ziemi głęboko złota, a żaden z nas za szalone y głupie takich nie poczyta. O jak potrzebne rzeczy, y wielkie są w samym człowieku. A żaden tego szukać y szpiegować nie ma? Kupiec, doczesny co dźień zysk

swoy y intratę na tablice podaie. Na każdy dźień uważ człowiecze jako idą duszne kupiectwa y zarobki twoie. Porachuy się z Regestrami, dla sądu Bożego na potym, a teraz dla zadźierzenia sumnienia spokoynego.

Perseverationis executio.

5. Nie odmieniay się z czasem, ale stoy przy fortecy sumnienia spokoynego, ćierpiąc złe statecznie y ćierpliwie. Na sumnienie dobre, wielkie szturmy przychodzą, a my zaraz ustawamy, abo zemdleni, abo dawną złością zwyćiężeni: na Boga, y na się szkodliwie zapomniawszy. Wzdyć y na Pawła S. gdy chodźił przed Bogiem, ze wszystkiego serca y sumnienia dobrego, przychodźiły rozne pokusy, w biciu, w więźieniu, w pracach, w ukamionowaniu: darły się kniemu poczwary piekielne, chcąc mu wyrwać spokoynego sumnienia struktury.

2 Cor. 11. 25.26.27
2 Tim. 4. 7.

A on w tym wſzyſtkim zachowuie wiarę, y zatrzymawa dobre ſumnienie, bez obrażenia. Nie miał tego w ſobie *Daryuſz* Monarcha Perski, począł bronić dobrey ſprawy Danielowey, opierał ſię aż do wieczora, ſtaraiąc ſię o wybawienie jego: ale potym uſtąpił. *Piłat* takze chćiał Pana obronić, y wyrwać niewinność od krzyża: ale znowu uſtraſzony Chryſtuſa potępił. Nie bądźmy tym podobni. Nieſtateczni jako woda nie bądźmy. Bo kto ſtatku w dobrym nie ma, kto odrywa ſię y odſtępuie od ſprawiedliwośći, traći ſumnienie dobre, a tak go traći jako Hymeneus y Alexander. Patrzmy na Oycow y Przodkow wiary świętey: Ludibria & verbera experti, inſuper & vincula, & carceres: lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladii mortui ſunt, *Pośmiewisk y biczowania doświadczyli, y związek, y więzienia: byli kamionowani, piłą prze-*

Dan. 6. 14 15. 16.

Luc. 23. 22. 24.

1 Tim. 1. 20.

Heb. 11. 36. 37.

przećierani, kuszeni, mieczem zabijani, a wzdy poruszyć się nie dali. Dobry Dom, ktory na opoce założony, żadney burzy, żadnemu wiatrowi nawalnemu, z gruntu swego nie ustępuie. Dobra dusza osiadszy na spokoynym sumnieniu, woli
1 Petr. 2. 19. wszystkie *dla sumnienia Bożego ponośić frasunki*, niż utraćić koronę swą, y naylepszy Pokoy.

To są środki zatrzymania dobrego sumnienia, ktore wyliczywszy znowu zkądem począł,
Apoc. 3. 11. przemowię; Tene quod habes, ne alter accipiat coronam tuam. *Trzymay co masz, aby drugi nie wziął korony twoiey.* Ukazuy się zawżdy wdzięcznym Dobroczyńcy y Oycu twemu, ktory dla sumnienia twego, cierpiał przed Starostą Piłatem. Oświadczay się posłusznym synem Oyca niebieskiego.
1 Petr. 1. 14. Bądź naśladowcą Bożym, jako Syn naymilszy. *Nie zasmucay Ducha*

Ducha świętego Bożego, przez ktorego zapieczętowani iesteśmy, na dzień odkupienia. Chodź jako godno iest na wezwanie twoie. Uważ, że większey nędze nie maſz, jako utrata dobrego ſumnienia. Straciſz maiętność, pożywićię Bogatſzy, ktory ieſzcze nie ſtraćił; Pożywi ćię natura, nie zabroni wody z rzek, y owocow leſnych, ale duſzę twą ktoż poratuie, gdy ią z dobrego daſz obrać ſumnienia? Nie daway poćiechy nieprzyiaćielowi Boga twego, Szatanowi. Niech nie pośiada zamku tego, ktory ſię Chryſtuſowi poświęćił. Broń Oyczyzny twey y dźiedźićtwa. Niefrymarcz winnice Chryſtuſowey, za roskoſzy. *Trzymay co maſz*, dobrą myśl, y dobre ſumnienie, aby wieniec twoy, y korona inſzemu w drapieżne ręce ku rozſzarpaniu y fromoćie nie przyſzła. Efeſ. 4. 30

Apoc. 3. 11.

Wſpo-

Wspomoż nas w tym JEzuśie
nayświętszy, ktory żywiesz, y
krolujesz, w ćiele ludzkim,
Bog nieśmiertelny na
wieki!

O Uspokoieniu Sumnienia

ROZDZIAŁ VIII.

Jakiey szczęśliwośći, y zacnośći Uspokoione Sumnienie?

Dobre Sumnienie w szczęśliwym pokoju osadzone, godne tego iest, aby wszystkie języki niebieskie y ziemskie, Anjelskie y ludzkie, na wysławianie y wychwalanie jego się otworzyły. Spokoyny był Krol
1 Reg. 4. 31. Izraelski Salomon, urosła ona
It. 10. 1. 14. spokoyna Stolica jego w taką sławę, że w dalekich krajach, wzamorskich wyspach, opowiedano błogosławienstwo jego. Spokoynemu sumnieniu daymy to, że

ze

ze wszech miar godne iest, aby o nim mowić, y pochwały jego wyliczać: ktorego pochwały nayświętsze usta Zbawiećielowe nie zamilczały, mowiąc: *Błogosławieni, czystego serca.* Matt. 5. 8. Bierzmyż z ust Pana naszego przykład, wysławiaymy kleynot Niebieskich dźiedźicow, wysławiaymy pałac miłych Bożych, wysławiaymy pokoy zwyćięzcow Diabelskich; a mowmy; O szczęśliwa sumnienia czystości! O szczęśliwa świętego sumnienia wdźięczności! O myśli nieoszpecona! O Raju roskoszny! O łożnico Boża! O Pałacu Chrystusow! O błogosławiony Ducha świętego Kościele! Ale wyrażę to szerzey w Imieniu Pańskim, dawaiąc sumnieniu niektore podobieństwa y Tytuły należące.

1. Sumnienie spokoyne iest Kościoł Salomonow: On Kościoł bogaty sławnego Izraelskiego Templum Salomonis.

Krola,

Krola, ktory w Hieruzalem ku czći Bożey, z wielką pracą, y kosztem był wystawił. Coż sumnieniu spokoynemu z Kośćiołem? Coż Kośćioł za podobieństwo ma z sumnieniem? Podobno dla wielkiey ozdoby, ktorą miał w sobie Kośćioł? Dobrze. Bo y sumnienie iest ozdobne, y
Ps.68.14. przybrane; *Jako piora Gołębice pozłoćistey.* Pennae Columbae deargentatae, & posteriora dorsi ejus in pallore auri. Takie iest cudne sumnienie. Nie ma sromoty y zmazy; Przebija śrebrna białość: Swieći złota iasność z spokoyney myśli. Roziaśniło się niekiedy w Szczepa-
Act.6.15. nie Męczenniku niewinne sumnienie: stanął między potwarcami, nie zbladł od wstydu jako Anjoł. O przezacne ochędostwo. Taki był kiedyś kośćioł Salomonow błyszczący się złotem. Ale ieszcze co za podobieństwo sumnienia z kośćiołem? Podobno dla ofiar, ktore w nim odprawowano?

wano? Nie źle. Grande sacrificium, bona conscientia: *Wielką ofiarą dobre sumnienie.* Podobno dla przytomności Boskiey, ktorą Kościołowi obiecał? Nie od rzeczy. Conscientiae castae, inhabitator Deus. *Sumnienia czystego mieszkańcem Bog.* Iest coś inszego? O Kościele Salomonowym czytam. Gdy budowano kościoł z kamieni ćiosanych, młota, dłota, żadnego żelaza nie słychać było w domu Pańskim. Tak w dobrym y spokoynym sumnieniu,, niemasz grzechow strachu, niemasz młotow, klinow, nie słychać kołatania, nie masz coby taką duszę mogło trapić, in pace locus ejus. *W pokoju głębokim mieysce jego.* 1Reg.6.7

2. Sumnienie Uspokoione iest Dworem y Pałacem Bożym. Bog bowiem Majestatem Naywyższy będąc opuszcza Cherubiny, a pośiada mieszkanie sobie w człowieku. Do dusze kołace, y w takim sercu przebywa, kto- Aula Dei Apoc. 3. 20.

re ieſt Pokoju murem ogrodzone. O błogosławione ſumnienie, takiego Monarchy ſtawſzy ſię dworem! Niech zgrzytaią nieprzyiaćiele: Niechay ſtraſzą Woyska, bezpieczne zoſtawaſz ſtanowisko wielkiego Krola. O Sumnienie!

Speculum. 3. Sumnienie Uſpokoione ieſt Zwierćiadłem. Zwierćiadło iaſne y przezroczyſte, w ktorym nie tylko Bog człowieka, y z jego robotą widźi, ale też y człowiek Boga, y wyobrażenie jego jaśnie upatruie, y jako w Zwierćiedle komu ſię chcąc podobać, ochędoſtwo ſwe upatruieſz, za ukazaniem jego twarz składaſz; tak te rzeczy, ktore do Boga należą, w ſumnieniu przeczytaſz, y zrozumieſz, jakoby ſię wyraźnemu obrazowi Bożemu przypodobać.

Rom. 1. 19.

Aureum reclinatorium. 4. Sumnienie ſpokoyne, ieſt łoże złote. Na ktorym ſen nayſłodſzy

słodszy się udawa. Łoże y poduszka naylepsza spokoyne Sumnienie. Iest ono łoże Obłubienice, Lectulus floridus, *Pełne kwiecia.* Na tym człowiek dobry, tak wdzięcznie, jakoby między rękami, jakoby na piersiach Zbawicielowych odpocząc sobie może: choć ostre nastąpią wiatry, choć okrutne zahuczą przepaści: choć straszliwe zaszumią nawalności, nic się tym niebezpieczeństwem nie ustraszy. Jakob, gdy uciekał przed Ezauem Bratem swoim, zasnął bezpiecznie w Bethel. Czemu się nie boi Wojennika rozgniewanego, czemu grożb jego zapomina? Co mu tak smaczny sen w niebezpieczeństwie dało? Czy ta zielona trawa, ktorą ma miasto materacu? Czy ten wał pod głowami głazowy? Czy ta kołdra z chłodney nocney rosy? Nic inszego tylko dobre sumnienie. Piotr S. związany w więzieniu między żołnierzami Gen. 18. 10. 11.

dwiema łancuchy, mając być wywiedźiony nazajutrz ku zatra-
Act. 12. ceniu, śpi bezpiecznie. Wcho-
6, 7. dźi do niego Anjoł; Nie czuie. Blask Niebieski napełnia ćiemnicę, nie postrzega: dopiero, za trąceniem Anjelskim sen zrzuca. Co rozumiemy, na jakim śię był ten S. Apostoł łożu układł? Na jakiey to pościeli tak bezpiecznie w niebezpieczny czas snu zażywał? pewnie na tym łożu złotym, ktorym iest dobre sumnienie. O naykosztownieysze łoże! O dobre Sumnienie!

Securitatis Triclinium.

5. Sumnienie spokoyne iest Gmachem bezpieczeństwa. Zkąd Theodoretus napisał: Vita secundum legem acta, fiduciam adfert; *Żywot według Zakonu przepędzony ufności dodawa.* Na wielkim Dawidźie to widźimy. Opuszczony od ludźi, y od Przyjaćioł w prześladowaniu Saulowym, nie trwoży sobą, nie lękliwie Krolowi za-
1Sam. 24. 4. 5. &c.

biega

biega, y z nim się umawia. Potym zgrzeszywszy, y występkiem sobie sumnienie zamąciwszy, własnego Syna oblicznośći znieść nie może; Czemu poki nie był Krolem, mocą y ludem nie będąc otoczony, był bezpieczniejszy? A potym czemu tak w umysle upadły? Co za rożnica? Sumnienie spokoyne, gmach bezpieczeństwa buduie, a gdy tego nie stanie, żadna forteca nie obroni. Kosdroas, Krol Perski, Machinę sobie urobić kazał, w ktorey konterfety Niebios y obłokow, Gwiazd porządne biegi Dzdzow straszne powodźi, Huk grzmotow, y pioronow przeraźliwe strzały przed oczyma jego się munstrowały, a on w pośrzodku siedząc, mogł spokoynie, wesoło y bezpiecznie tey Komedyey się przypatrować. Lecz co ma ta fabryka do sumnienia? Sumnienie daleko bezpieczniejszy przybytek buduie: do

2Sam. 15. 14. 15.

Cedrenus in Heraclio.

ktorego ani podobieństwo niebezpieczeństw, y postrachow się nie wedrze.

Tutissimum Asylum. Num. 35. 11. 13.

6. Sumnienie spokoyne, iest naywarownieysza ućieczka. Ućieczki mieysca y miasta budowano dla tych, ktorzy przed niebezpieczeństwem śmierći, z gardłem uchodźili, y obrony przed nieprzyjaćioły swemi szukali. Takim mieyscem Ućieczki iest sumnienie spokoyne. Kto iest, za ktorym nieszczęścia y przygody w pogonią się puściły, naypewnieysze znaydźie przy sumnieniu przytulenie. Ezechiasz Krol. Gdy ze wszech rzeczy naystraszliwsza śmierć przed oczy mu bieżała, do tey chrony się ućieka, mowiąc? Memento Domine quaeso, quomodo ambulaverim coram te in veritate. *Wspomni Panie, proszę, żem chodźił przed tobą w prawdźie, y w sercu uprzeymym, czyniąc to, co dobrego iest w oczach twoich.*

Isa. 38. 3

twoich. O umiejętna ućieczko! Wſpomina ſobie nie na przyjaźni wielkich Krolow: Nie na ſtoł roskoſznym noſzeniem obćiążony: Nie na chwałę Majeſtatu wyniosłą; Ale ſię bierze do ſprawiedliwego, y dobrego ſumnienia. O ućieczko naypewnieyſza ſumnienie!

7. Przyznać y to ſumnieniu uſpokoionemu, że ieſt Błogosławionym weſelem: Naymilſzym weſelem. Tak je zowie Seneka: Verum gaudium quid ſit interrogas? Dicam. Bona conſcientia ex honeſtis conſiliis, & rectis Actionibus. *Pytaſz co ieſt prawdźiwe weſele? Powiem. Dobre ſumnienie, z uczćiwych rad, y dobrych poſtępkow.* Wſzyſtkie weſela y ućiechy świata prozne ſą, omylne, nikczemne; to ſamo, ktore z ſpokoynego ſumnienia czerpane bywa, ieſt naymocnieyſze, y do wiecznego weſela naypodobnieyſze. Non eſt oblecta- Eccl. 30. 17. Solidum gaudium.

mentum ſuper cordis gaudium. *Nie maſz ućiechy nad weſołe ſerce.* Kto w ſpokoynym ſumnieniu uśiadł, podobien ieſt do duſze błogosławioney, ktora z Anjołami w chwale nieśmiertelney przy Bogu śiedźi. Bo jako Duſza błogosławiona, płaczu, łez, y ſmutku nie ma: Tak y dobre Sumnienie, tychże przygod nie zna; Owſzem uſtawiczną pieśnią y melodią śię uweſela.

Iuge convivium. Prov. 15. 15. 16.

8. Nie zamilczmy y tey ſzczęśliwośći dobrego Sumnienia, zwłaſzcza że ieſt uſtawicznym Bankietem, Secura mens, quaſi juge convivium: *Weſołe ſerce, magody uſtawiczne.* Ci co ſą na uczćie, roznośćią y dobroćią potraw ſmacznych; obecnośćią przyjaćioł zacnych śię ćieſzą: Tak ſprawiedliwi świadectwem dobrego ſumnienia, y zapachem obecnośći Bożey śię raduią. O uſta moie mowćie więcey o tey uczćie ſumnie-

mnienia. Nie ieſt to uczta ziemska, odmienna; Ale ieſt Niebieska, y wieczna. Bankiety świata, nie ſą nad wſzyſtko ſzczęśliwe, zbytnim koſztem, wyſtawuią potrawy złote, chleby z kruſzcu, y pereł robione; Jako uczty Neronowe, y Cleopatry Egyptskiey czyniły. Wyſtawuią Ptaki dźiwne, źwierzyny niezwykłe; Bydła karmne: Ale znowu kończą ſię łaknieniem y obmierzeniem. Uczty świata, wprzod zaſadzaią poważnie u ſtołow, potym lekkomyślnie krew gościnną leiąc, pod ſtoły ſpychaią: jako uczta Abſalomowa Bratu właſnemu; uczta Ptolomeuſzowa Symonowi Machabeyczykowi wyrządźiła. Bankiety y uczty świata nie ſą uſtawiczne. Uſtały Nabalowe, Samſonowe za kilka dni. Aſſweruſowa, ktora była naydłużſza, w dniach Stu osmdźieśiąt wſzyſtkie ſwe doſtatki pożarła. Balthaſarowa w iedney

2Sam.13. 28.29. 1 Mach. 16.15.16 17.

Eſter.1.4. 5.

Dan.5.v. 1. &c.

ney godźinie, odmieniła się w ſtrach śmierći, y klęski. Ale uczta y Bieśiada dobrego ſumnienia, poczyna się z weſelem, a nie kończy się z żalem. Wolno ią zacnemu odprawować y Monarſze, ale y ubogiemu Zebrakowi nie zabroniona. Pan ią w bławaćie z Sąśiadami odprawić może; a ubogi w ſtarey ſukni, y o ſuchym chlebie. Nie tylko w święto, ale y bez święta bieśiada w ſumnieniu. Dom wſzyſtkich doſtatkow na nię doda; Nie trzeba u Zamorczykow na nię się zdobywać, nie trzeba Wiślnych y Oceanowych portow trudźić, nie trzeba od gorących Indow pożyczać. Domowy ſerdeczny grunćik, doda wſzyſzkich przyſmakow, Ućiech na tę bieśiadę. O ſzczęśliwe y naywyżſzey doſtoyności Spokoyne Sumnienie!

9. Niechże zowią Sumnienie, Rajem Duſznym, y Twarzą piękną, na ktorą Bog rad patrzy. Ja ie ieſzcze raz nazowę Paſem żołnierskiey Duchowney. Z Pawła S. to mam, ktory ie mianuie *Paſem Prawdy.* Baltheum veritatis. *Stoyćież tedy*, mowi, *przepaſawſzy biodra waſze prawdą.* Pas Rycerski bywał u dawnych Żołnierzow, skorzany puklaſty, od ktorego blachy zelazne wiſiały, a w puł człowieka zasłaniały od broni, y poſtrzałow przećiwnych: bywał nayprzednieyſzym ochędoſtwem Kawalerow. Nie maſz pięknieyſzego Ryſztunku żołnierzow Niebieskich, jako dobre ſumnienie: To miawſzy śmiele w pole wychodźi; śmiele ſię przed Bogiem, y ludźmi popiſuie. Ani ſię Trybunału Boskiego lękaiąc, ani ſię jadowitych jezykow ludzkich obawiaiąc. Smiele przećiw Szatanowi, Ciału, Swiatu wypada, y *twarz im ſwoię*,

Animæ Paradiſus Animæ facies.

Baltheus militiæ ſpiritualis Eſeſ. 6. 14

1 Chron. 12. 8.

jako twarz Lwią ukazuie. Niech oni co chcą szczebiecą przećiwko niemu, iednym się im sumnieniem zasłania, mowiąc z Apostołem: Mihi pro minimo est, quod a vobis dijudicer, aut ab humano judicio. Nullius enim rei mihi conscius sum. *U mnie to iest naymnieysza, abym był od was sądzony, abo od sądu ludzkiego. Abowiem nic na się nie wiem; wszakże nie iestem przeto usprawiedliwiony.* O naywdzięcznieysze Sumnienie! O myśli święta! O dobre! O spokoyne Sumnienie! Mowic o tobie przestanę, ale twey zacności y błogosławieństwa uważać nie przestanę. Ty robaka wewnętrznego morzysz; Ty z więzienia bolesnego wybawiasz: Ty od wszelkiey nieczystości oczyściasz.

1 Cor. 4. 3. 4.

Do Was rzecz obracam Owieczki P. Chrystusowe.

Zażymaymy tey zacności y szczęśliwości Sumnienia uspokoionego

go, zażywamy ku nabyćiu Pokoju jego. Honorow wielkich y godnośći ludźie pragną. Tullia, Corka Krola Rzymskiego, przez Ciało y głowę Oyca ſwego, woz po Honory pędźiła; Agrypina, matka Neronowa mowiła: Occidat, modo imperet: *Niech y Matkę zabye, a kroluie.* Większzey godnośći nie maſz, jako w dobrym Sumnieniu. O jako daleko więcey o nie ſtaraćbyſmy ſię mieli. Oblicza Bożego Izraelczycy ſzukali w Kośćiele dawnym, zgromadzaiąc ſię do niego *po trzykroć na każdy Rok.* O jako daleko ſłuſzniey, w tym Kośćiele duſze naſzey mamy korzyſtać, y jego zacnośći ſzukać? Dwor Boży w Bethel, gdźie ſię był Bog Jakobowi Patryarſze ukazał, nawiedźił on świety wroćiwſzy ſię z Pielgrzymſtwa ſwego. O jako daleko więcey dbać mamy o ſumnienie dobre, ktore gdy dobre ieſt, Dworem Boga w Troycy S. jedyne-

Exod. 23. 17.

Gen. 35. 1. &c.

Iſa. 6. 1. 2. 3.

dynego iest zapewne. Majestatowi Pana Zastępow przypatruią
Apoc.4.8 się Serafinowie, Anjołowie ogniści, y tak się w oney contemplacyey kochaią, że we dnie y w nocy od niego twarzy swych nie odwracaią. W nas samych mamy takie źwierćiadło, Sumnienie. Otwieraymyż je sobie często. W chorobie sypiać nie mogąc, izalibyś nie rad poduszce, na ktoreybyś snu smacznego zażył? dałbyś ią y ze złota urobić. Augustus Cesarz, kupił sobie poduszkę sługi swego, dłużnika, o ktorey wiedźiał, że na niey tento w długach obćiążony snu wdźięcznego zażywał. Oto takim snem słodkim powieki okłada spokoyne sumnienie, a jakoż go sobie życzyć nie masz? Dom mocny, lepszy iest niźli słaba kamienica; y Baszta obronna, lepsza iest, niźli rozwalony Zamek. W Mieśćie ućieczki lepsze iest przytulenie, niźli w polu, y na go-

rach. Oto ſumnienie ſpokoyne to wſzyſtko przewyższa. A czemuż nie ſzukamy lepſzych rzeczy, weſela po weſelu, y God nierozerwanych w ſumnieniu? Częſtuie obfićie, y bogato, zmysły wſzyſtkie roztrzeźwia, tym, co na wieki nie uſtanie. Spieſzmyſz ſię na te Gody. Szukaymy ſtopni do tego weſela. Poniechaymy płaczu, a uśiądźmy w Radości. Pokoy Saulow odźiewał Corki Izraelskie w ſzarłaty, y Jedwabie roskoſzne, y one ubierał w kleinoty złote na ſzaty ich: Pokoy Sumnienia odźiewa ćię w Anjelską barwę, w radość uſtawiczną. Zchowayże to ſobie za popobudkę; a dobrego ſumnienia pokoju nabyway. Toż ćię niech przywodźi y do zatrzymania jego. Szczęśćie to naywyżſze, ktore na ſtolicy ſpokoynego ſumnienia uśiadło, iedno ieſt. Iedna ieſt ta świeca między ćiemnoścami. Jeden ieſt ten Kaganiec, ktory oleju nie traci; ktory przed Oblubieńcem Niebieskim świeći. Trzymayże to jedyne Sumnienie nad ktore inſzego nigdźiey nie kupiſz, y nie doſtanieſz; *Miał Salomon około* ſpokoynego *Łoża ſwego ſześćdźieśiąt Mocarzow zbroynych dla obrony od ſtrachu nocnego.*

2 Sam. 1. 24.

Cantic. Cant. 3. v. 7. 8.

cnego. Tobie to służy, Ty maſz ſpokoyney myśli bronić. Wſzyſtkoż poſtaw na ſtraży; Wſzyſtko otocz koło ſiebie: Umocni wſzyſtkie myśli, śiły, wſzyſtkie Cnoty: Strzeż pokoju ſwego ze wſzech miar. A proś przy tym Xiążęćia pokoju, Chryſtuſa JEzuſa, aby ćię miał na pieczy, y Pokojem Bożym ſtrzegł myśli, y ſerca twojego na wieki wiekow; Amen!

O JEZU, dobrotliwy y możny Panie świata, tobie należy myśli ludzkie uſpokoić, ktoryś wody Morskie, y nawalności jednym słowem ſpokoyne czynił. Prośimy ćię, wyćiągni rękę twą zobłokow. Day nam pokoy twoy drogi, zoſtaw nam naylepſzy pokoy ſwoy, day nam w tey śmiertelności, skoſztować Pokoju wiecznego, nieodmiennego, Niebieskiego! ktory żywieſz y krolujeſz; na wieki wiekow: AMEN!

Marc. 4. 39. 41.

(wszytko.)

Wszytko pomija y pomi-
nie. Sama tylko miłość
Czesna y wieczna
nieznikie

Dla Pana Abramowskiego. Jana Ofiaruie te
xiąszke że wiernych S.
Serdecznie. Kocham —
Dnia 4. Decembra 1803.
Roku w Zuprunach.

Jasne Wielmożny
Dobrodzieju Panie
Łamiemc Na Boga zaw,
że powinna być u Nas
7

Opanie JEZU chryste,
Sam z siebie nie jestem
godzien abyś wszedł do przy
bytku Serca mojego. ale
rzecz tylko Słowo a oczys,
ciona, y zbawiona będzie
Dusza moja. Boże Oycze
bocz miłościw mnie grzesz,
nemu Amen Amen.

Jasnie Wielmożny
Jasnowelski

KSIĘGOZBIÓR
MARCINA ZAMOYSKIEGO
1940 -K